

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bakalářská práce

VÝVOJ SUBURBANIZAČNÍCH PROCESŮ V EVROPĚ

Vít Peichl

Vedoucí Práce: Mgr. Miloslav Šerý, Ph.D.

Olomouc 2024

Bibliografický záznam

Autor (Osobní číslo): Vít Peichl (R21299)

Studijní program: Geografie pro vzdělávání

Název Práce: Vývoj suburbanizačních procesů v Evropě

Title of thesis: The evolution of suburbanization processes in Europe

Vedoucí práce: Mgr. Miloslav Šerý, Ph.D.

Rozsah práce: 53 stran

Abstrakt: Tato bakalářská práce zkoumá vývoj suburbanizačních procesů v Evropě a jejich vliv na městský prostor. Analyzuje práce týkající se přesunu obyvatelstva do předměstských oblastí, rozšíření předměstských zón a jejich dopady. Práce rovněž porovnává různé přístupy k suburbanizaci v evropských zemích Visegrádské skupiny. Výsledky této práce mají poskytnout ucelenou studii vývoje těchto procesů v evropském kontextu a kontextu Visegrádské skupiny a poskytnout podněty pro budoucí studie urbánního vývoje.

Klíčová slova: Suburbanizace, Urban sprawl, Visegrádská skupina, Vývoj městského prostoru, Sekundární analýza

Abstract: This bachelor's thesis examines the development of suburbanization processes in Europe and their impact on urban space. The thesis analyzes works related to the transfer of population to suburban areas, the expansion of suburban zones and their effects. It also compares different approaches to suburbanization in the European countries of the Visegrad Group. The results of this thesis are intended to provide a comprehensive study of the development of these processes in the European and Visegrad Group contexts and provide stimuli for future studies of urban development.

Keywords: Suburbanization, Urban sprawl, Visegrad group, Development of urban space, Secondary analysis

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Vývoj suburbanizačních procesů v Evropě vypracoval samostatně a s použitím literatury a pramenů uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne 5. 5. 2024

.....

Podpis

Poděkování

Chtěl bych tímto poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Miloslavu Šerému, Ph.D., za vstřícný přístup, odborné vedení a za trpělivost a čas, který mi poskytl při konzultacích v průběhu zpracování této práce. Dále bych chtěl poděkovat mé rodině za podporu v průběhu studia i psaní bakalářské práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Vít PEICHL
Osobní číslo: R21299
Studijní program: B0114A330002 Geografie pro vzdělávání
Téma práce: Vývoj suburbanizačních procesů v Evropě.
Zadávající katedra: Katedra geografie

Zásady pro vypracování

Bakalářská práce se bude obsahově zabývat problematikou vývoje procesu suburbanizace. Autor se v rámci bakalářské práce zaměří na identifikaci hlavních vývojových trajektorií tohoto procesu v Evropě. V práci nejprve vysvětlí hlavní teoretické koncepty zpracovávané problematiky, poté se zaměří na rekonstrukci časové a prostorové dimenze suburbanizačních procesů napříč evropským kontinentem. Pro potřeby zpracování bakalářské práce bude uplatňovat metodu desk research.

Rozsah pracovní zprávy: 5 000 – 8 000 slov
Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

CAVES, R. W. (2005): Encyclopedia of cities. Abingdon, Oxon, New York: Routledge.
DASKALOVA, D., SLAEV, D. A. (2015): Diversity in the suburbs: Socio-spatial segregation and mix in post-socialist Sofia. Habitat International, 50, 42–50.
HNILÍČKA, P. (2005): Sídlní kaše: otázky k suburbanizaci výstavbě kolonií rodinných domů. Brno: Era.
OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J. (eds.) (2013): Sub Urbs: krajina, sídla a lidé. Praha: Academia Praha.
STANILOV, K., SÝKORA, L. (eds.) (2014): Confronting Suburbanization: Urban Decentralization in Postsocialist Central and Eastern Europe. Londýn: John Wiley & Sons, Ltd.
SÝKORA, L. (2002): Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Praha: Ústav pro ekopolitiku, o.p.s.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Miloslav Šerý, Ph.D.
Katedra geografie

Obsah

1. Úvod	1
2. Metodika práce a literární rešerše	3
3. Vymezení základních teoretických pojmů k tématu suburbanizace.....	6
3.1. Životní cyklus města.....	7
4. Komerční a rezidenční suburbanizace.....	9
4.1. Rezidenční suburbanizace	9
4.2. Komerční suburbanizace	9
5. Faktory suburbanizace.....	11
6. Pozitivní a negativní dopady suburbanizace	13
7. Historie a počátky suburbanizačních procesů v Evropě	15
8. Suburbanizační procesy v Jižní a Západní Evropě.....	18
9. Urbanizační procesy ve střední a východní Evropě v druhé polovině 20. století	20
10. Vývoj suburbanizace v zemích V4.....	22
10.1. Suburbanizační procesy v České republice.....	22
10.2. Suburbanizační procesy na Slovensku.....	26
10.3. Suburbanizační procesy v Maďarsku.....	28
10.4. Suburbanizační procesy v Polsku	31
11. Komparace suburbanizačních procesů v zemích V4.....	33
11.1. Rozvoj zastavěné plochy v zemích V4	33
11.2. Časová a prostorová osa suburbanizace, diskuse poznatků.....	36
11.3. Současný stav suburbanizace a urbanizační trendy	41
12. Závěr.....	43
13. Summary.....	44
14. Seznam použitých zdrojů	45
14.1. Odborné knihy a sborníky.....	45
14.2. Odborné články a studie.....	46
14.3. Webové studie a elektronické zdroje	51

1. Úvod

Téma mé bakalářské práce, kterým je vývoj suburbanizačních procesů v Evropě jsem zvolil převážně proto, že mě zajímá problematika urbanizace a vývoje měst. Dlouhodobě se zajímám o městské plánování, urbanismus a trendy v urbanismu moderní doby. V poslední době je suburbanizace jedním z hlavních a určujících trendů co se rozvoje měst v Evropě týče. (Stanilov a Sýkora, 2014)

Rozvoj silné konzumní střední třídy znamenal od počátku průmyslové revoluce vznik zcela nového, v historii jen málo se vyskytujícího městského rozvoje, založeného převážně na individuálním bydlení a dopravě. (Fishman, 1987). Suburbanizace je příčinou výrazných změn velké části světových měst a významným způsobem mění využití krajiny. Jedná se o proces, který značně mění nejenom okolí takto rychle rostoucích měst, ale často také jejich vnitřní strukturu a fungování například infrastruktury. (Johnson, 2001)

Jelikož rozsah bakalářské práce neumožňuje podrobný rozbor suburbanizace v rámci celého Evropského kontinentu, chtěl bych se v této práci převážně zaměřit na vývoj v oblasti tzv. Visegrádské čtyřky. Tyto země mají společnou kulturní i historickou zkušenost, zvláště co se 20. století týče. Jedná se o oblast, ve které se suburbanizační procesy výrazněji objevují až po roce 1989. V této práci se tedy zaměřím mimo jiné na srovnání suburbanizace v jednotlivých státech a nejvýznamnějších aglomeracích tohoto regionu a pokusím se vystihnout regionální rozdíly i společné trendy v této oblasti.

V první části bakalářské práce se zaměřím na základní teoretické koncepty a pojmy spojené s touto tematikou a na charakteristiku historického vývoje suburbanizačního procesu na Evropském kontinentu. V druhé části se zaměřím na rekonstrukci časové a prostorové dimenze suburbanizačních procesů, převážně v oblasti takzvané Visegrádské čtyřky.

Cílem práce je srovnání dosavadního procesu suburbanizace v této oblasti a poskytnout tak souhrnnou studii na toto téma. Prvním dílčím cílem bude srovnání a analýza závěrů odborné literatury a odborných článků pojednávající o suburbanizačních tématech v této oblasti. Druhým dílčím cílem práce je komparace průběhu suburbanizačních procesů v Evropě se zaměřením na země tzv. Visegrádské čtyřky.

2. Metodika práce a literární rešerše

Práce byla tvořena pomocí metody desk research, tedy sekundárního výzkumu, založeného na sběru a analýze informací z veřejně dostupných zdrojů. Z těchto informací pak v práci vyvozují své vlastní závěry. Sekundární výzkum se týkal dostupných prací zabývajících se především vývojovými trendy evropské suburbanizace. Analýza vychází z odborných publikací, článků a studií na toto téma, převážně se pak týká oblasti zemí tzv. Visegrádské čtyřky. Většina odborných článků na toto téma, které v práci analyzuji je v angličtině. Analýza byla prováděna převážně s využitím databází Google Scholar a JSTOR. V těchto databázích byly s použitím klíčových slov jako je suburbanization, Urban sprawl, suburbia, suburban development atd. v kontextu jednotlivých zemí vyhledány studie na toto téma.

Výzkum Evropské suburbanizace se dostal do významnějšího zájmu geografů na počátku 80. let. Významnými publikacemi na toto téma pocházejícími z této doby je pak například práce nazvaná Growth centres in the European urban system (Hall a Hay, 1980), či výstup z projektu The Cost of Urban Growth (CURB). (van den Berg et al., 1982).

Novějšími publikacemi zabývajících se obecně suburbanizací v evropském prostředí jsou například publikace editované Luděkem Sýkorou. Například kniha Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky (Sýkora, 2002) či kniha Confronting suburbanization (Stanilov a Sýkora, 2014). Dalšími publikacemi věnujícími se této tématice je kniha Suburban Governance (Hamel a Keil, 2015) či studie Diversity in the suburbs, zabývající se tématem post socialistické suburbanizace na konkrétním příkladu bulharské metropole Sofie. (Daskalová a Slaev, 2015)

Tématu suburbanizace v českém prostředí se dlouhodobě věnuje například Martin Ouředníček, který je také jedním z editorů knihy Sub Urbs: Krajina, Sídla a Lidé. (Ouředníček, Špačková, Novák, 2013). Tato kniha představuje jeden z výsledků

projektu Suburbánní rozvoj, suburbanizace a urban sprawl v České republice, který probíhal v letech 2007–2011 na Univerzitě Karlově v Praze. Představuje tak nejobsáhlejší publikaci na toto téma, co se převážně českého prostředí týče. Další knihou z českého prostředí, zabývající se tématem suburbanizace a tzv. Urban sprawlu je kniha s názvem Sídlní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů. (Hnilička, 2005)

Dostupným a přehledným zdrojem informací na téma suburbanizace v českém a částečně i slovenském prostoru je webová stránka Suburbanizace.cz. Tento web byl taktéž vytvořen pod záštitou Martina Ouředníčka a týmu Urbánní a regionální laboratoře URRLab, fungující v rámci katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity. Tento web poskytuje informace o základních pojmech týkajících se suburbanizačních procesů, dále pak poskytuje mnoho konkrétních případových studií na toto téma. Například případové studie obcí v zázemí Prahy, jako jsou Čestlice, Květnice či Líbeznice. (Temelová, 2008).

Dalšími autory, zabývajícími se tématem suburbanizace u nás jsou například, Petra Špačková, Adam Klsák či Jakub Novák z laboratoře URRLab, kteří spolu s Martinem Ouředníčkem vytvořili mapu zón rezidenční suburbanizace na webu Atlasobyvatelstva.cz. (Ouředníček et al., 2018). V rámci olomoucké geografie pak například Ptáček, který ve své práci srovnával průběh suburbanizace v USA a Německu (Ptáček, 2002) či Halás, který byl členem vědeckého projektu s tématem urbánní a suburbánní kvalita života a analyzoval tak například urbánní a suburbánní prostor Olomouce. (Halás et al., 2012)

V rámci slovenského prostředí se suburbanizací zabýval například Slavík ve studii Development of Suburbanizations of Slovakia on the Example of the Bratislava Region (Slavík, 2011) či Novotný ve studii týkající se zázemí Košic (Novotný, 2011). Novější studie Székelyho se pak zabývala chaotickou suburbanizací v zázemí Bratislavy a dynamikou suburbanizace a chudnutí

obyvatelstva. (Székely, 2019). Nejnovější publikací, se kterou jsem v práci pracoval byla práce Trembošové a kolektivu z roku 2022 zabývající se suburbanizací regionálních měst na Slovensku. (Trembošová et al., 2022)

V maďarském prostředí se suburbanizací zabývala práce Soose a Ignitse, která popisuje proces suburbanizace a urbanizační vývoj Budapešti od počátků v období socialismu až po přelom tisíciletí. (Soos a Ignits, 2003), nebo dřívější práce Koka a Kovácse na obdobné téma z roku 1999. (Kok a Kovács, 1999). Souhrnnější studii suburbanizačních procesů v transformačním období v Maďarsku pak vydala dvojice autorek Timár a Várad. (Timár a Várad, 2001). Ty se zaměřily především na prostorové rozmístění tohoto fenoménu a rozdílem mezi Budapeští, západním a východním Maďarskem. Dalšími autory jsou pak například Kocsis, který se znovu zaměřil na vývoj metropole Budapešti. (Kocsis, 2015) či Kristóf, která se zaměřila na město Miskolc. (Kristóf, 2018). V roce 2022 pak vznikla studie Vasáruse a Lennerta hodnotící environmentální a společenské dopady suburbanizace a její udržitelnost. (Vasárus a Lennert, 2022)

V polském prostředí se obecným tématem vývoje a faktorů suburbanizace v Polsku zabývala práce Waldemara Łupińskiego z roku 2015. Dále práce Wagnera z roku 2017 rozebírající Polský model suburbanizace či práce z okolí Dawida, Dawida a Kudlacze z roku 2023. Suburbanizací v post socialistickém městě na případu Krakova se rovněž věnoval Kurek, Rachwał a Wójtowicz. (Kurek et al., 2014). Poměrně netradičním tématem vlivu rezidenční suburbanizace na morfologii vesnic a v suburbánní oblasti se pak věnoval Szmytkie (Szmytkie, 2020), který se rovněž zabýval tématem vnitřních předměstí Vratislavi. (Szmytkie, 2021)

Téma suburbanizace je tak velmi často zpracovávané, většinou však v kontextu konkrétních případových studií určitého území či měst, popřípadě jakožto komparativní studie určité skupiny měst.

3. Vymezení základních teoretických pojmů k tématu suburbanizace

Suburbanizace je termín, kterým je v kontextu západní civilizace myšlen proces růstu města rozpínáním jeho předměstí do krajiny, přičemž nová zástavba je povětšinou řidká a rozptýlená, s nižší hustotou zalidnění oproti původním městským centrům. (Sýkora, 2002; Ouředníček, 2013). Tato roztroušená zástavba pak ovlivňuje životní prostředí v okolí daných měst a v rámci evropských měst také zasahuje do původní kulturní krajiny a vesnic v městském okolí. Charakteristickou zástavbou v těchto nových suburbiiích jsou povětšinou jedno až dvoupodlažní rodinné domy se zahradou a pásová komerční zástavba, lemující významné komunikační osy. (Sýkora, 2002)

Podle Ouředníčka pak znamená proces suburbanizace primárně přesun obyvatel, jejich aktivit a některých funkcí z jádrového města do zázemí. (Ouředníček, 2008). Jedná se tedy o decentralizační proces, který je však stále závislý na jádrovém městě. Samotný termín Suburbie vychází z anglického výrazu *Suburbs*, znamenající předměstí. Tento výraz je převzat z latiny, kdy základ *Urbs* znamená město a předpona *Sub* znamená pod (v tomto případě myšleno vedle města, za městem). (Ouředníček, 2008)

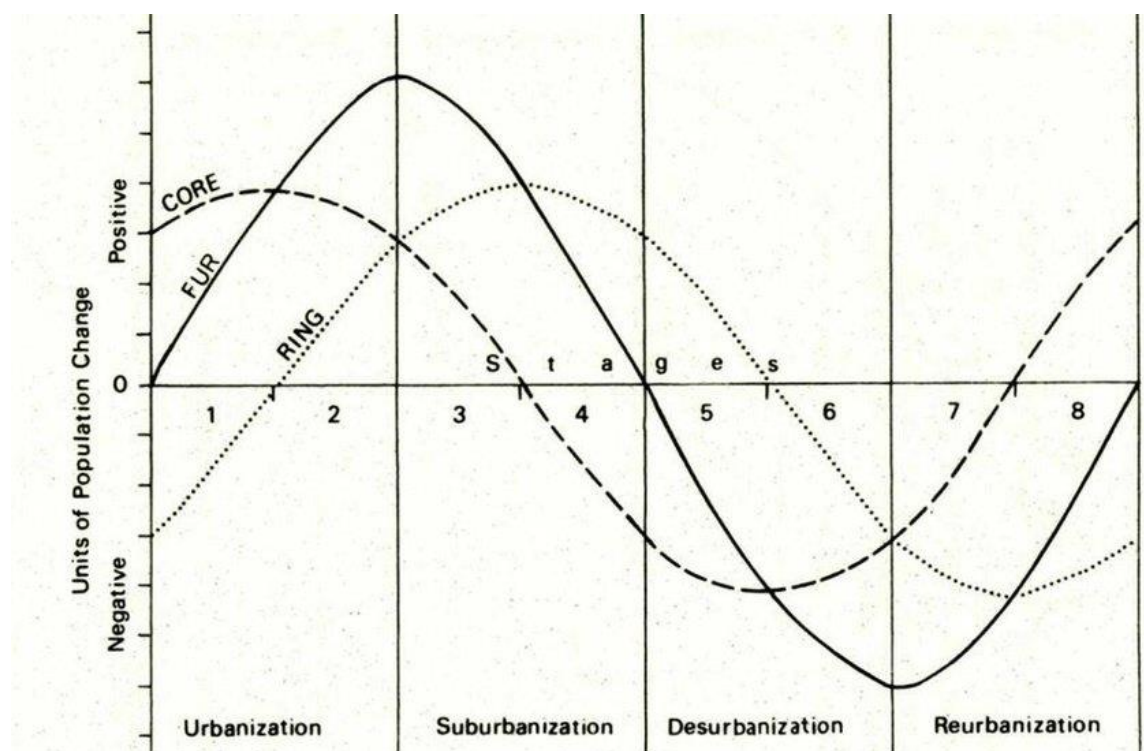
I přesto, že tento proces existoval po staletí k největšímu urychlení výstavby předměstí došlo až v průběhu 19. a převážně pak 20. století, jakožto důsledku industrializace v západních zemích. Suburbanizace je výsledkem mnoha faktorů, které Caves rozdělil do tří hlavních skupin. Tzv. push faktory přispívají k touze lidí po přesunu mimo město, tzv. pull faktory pak doplňují push faktory a posilují přitažlivost lidí k předměstím. Tzv. enabling faktory odpovídají za jejich schopnost převést touhu do akce. (Caves, 2005)

Moderní rozvoj předměstí je pak spojen s pojmem tzv. Sídlní kaše (anglicky *Urban sprawl*). Tento pojem, se kterým přišel již v roce 1937 Američan Earle Draper vyjadřuje typ krajiny, ve kterém dominuje právě suburbánní zástavba bez důrazu městského plánování. (Nechyba a Walsh, 2004)

3.1. Životní cyklus města

Na počátku 80. let se hned několik geografů zaměřilo na vývoj Evropských měst a snažilo se přijít s obecnou teorií vývoje měst. (Ouředníček, 2000). Vznikla tak například práce s názvem *A Study of Growth and Decline* (Van den Berg et al., 1982) a o dva roky dříve práce s názvem *Growth Centres in the European Urban System*. (Peter Hall a Dennis Hay, 1982). Tyto práce patří k nejcitovanějším studiím týkajících se tématu urbanizace a suburbanizace.

Obě práce využívají pro hodnocení vývoje evropských měst tzv. Funkční městské regiony, které umožňují srovnávat vztah mezi populačním růstem jádra a zázemí města. (Ouředníček, 2000). Práce Van den Berga a kolektivu přišla s myšlenkou 4 vývojových fází města, kterými jsou Urbanizace, Suburbanizace, Deurbanizace a Reurbanizace.

Obrázek 1. Vývojové fáze města podle Van den Berga, Zdroj: Fertner, 2012

Jak jde vidět v grafu, tyto fáze by podle Van den Berga teoreticky měly v rámci cyklů opakujících se sinusoid měnit rozložení obyvatelstva ve městech v několika vlnách. Suburbanizace tedy nastává v období nejvyššího zalidnění funkčního městského regionu a za snižujícího se počtu obyvatel v centru měst se začíná

zvedat počet obyvatel v jeho zázemí. Podle této obecné teorie se tyto 4 vývojové fáze objevují v rozdílných zemích bez ohledu na společenské a politické zřízení. (Van den Berg et al., 1982)

4. Komerční a rezidenční suburbanizace

Proces suburbanizace lze rozdělit na rezidenční a nerezidenční (tedy komerční či někdy také ekonomický). (Ouředníček, 2008). Pro rezidenční suburbanizaci v rámci Západního světa je typický vznik nové obytné zástavby ve formě převážně rodinných domů, komerční suburbanizace je pak charakteristická vznikem nových dekoncentrovaných ekonomických aktivit ve formě například ploch kancelářských budov, logistických center, decentralizovaného průmyslu a obchodních center. (Ptáček, 2002)

4.1. Rezidenční suburbanizace

Pro rezidenční suburbanizaci v Evropě je především typický odliv obyvatelstva z jádra města a přesun místa bydliště do zázemí. (Ouředníček, 2008). Pro tento proces je v dnešní době v českém prostředí typická například výstavba tzv. satelitních městeček v zázemí velkých měst. Tedy monofunkční zástavba pouze rezidenčních jednogeneračních domů. Tento typ výstavby započal v 50. a 60. letech v USA. (Caves, 2005)

Rezidenční suburbanizace obvykle souvisí s rozvojem osobní dopravy, zejména s rozšířením silničních sítí, popřípadě i veřejné dopravy, což umožňuje obyvatelům dojíždět do pracovních center ve městech. (Ouředníček et al., 2013). Podle Horské je rezidenční suburbanizace spojena především s osobní automobilovou, potažmo autobusovou dopravou. (Horská et al., 2002). Jedním z hlavních faktorů vedoucích k rezidenční suburbanizaci je touha po lepší životní úrovni, zahradách, klidnějším prostředí. (Vacková, 2013). Dalším faktorem může být nižší cena nemovitostí ve srovnání s městskými oblastmi. (Horská et al., 2002)

4.2. Komerční suburbanizace

Komerční suburbanizace je jev, při kterém se obchodní a komerční aktivity rozšiřují do předměstských oblastí mimo centra měst. (Ouředníček, 2008). Jedním z hlavních důvodů komerční suburbanizace je nově vzniklá poptávka po

obchodních a zábavních zařízení v blízkosti rostoucích rezidenčních předměstských oblastí. Lidé ve vzdálenějších předměstích hledají možnosti nákupu, restaurací, zábavy a dalších služeb bez nutnosti cestovat do centra města. Díky tomu většinou nastává s mírným zpožděním až po rozvoji rezidenční suburbanizace. Dalším důvodem může být také nižší cena pozemků na periferii města. Počátky rozvoje komerční suburbanizace na světě můžeme pozorovat již v 60. letech ve Spojených státech. (Ptáček, 2002)

Co se vývoje tohoto procesu v postsocialistické střední Evropě týče, začátek rozvoje komerčních areálů v zázemí města u nás šlo pozorovat v zázemí Prahy v druhé polovině 90. let. Počátek procesu je spojen s rozvojem především maloobchodních sítí, supermarketů a hypermarketů, které tak doplňují potřeby stěhujících se obyvatel v rámci rezidenční suburbanizace. (Sýkora a Ouředníček, 2002). Později přichází výstavba průmyslových a kancelářských budov a skladovacích hal, později také případný rozvoj vědecko-výzkumných pracovišť, tedy tzv. R.&D. (Ptáček, 2002; Ouředníček, 2013)

5. Faktory suburbanizace

Petrov a Marinov píšou o dvou skupinách podnětů k suburbanizaci. Tou první jsou přímé faktory, například environmentální jako jsou čistá voda, půda a ovzduší, dostupnost zeleně apod., dále například sociální faktory jako je otvírání nových vzdělávacích, kulturních či sportovních areálů a redukce psychosomatických činitelů. (Petrov a Marinov 2020)

Tou druhou skupinou jsou pak nepřímé faktory, například faktory ekonomické (vytváření nových pracovních míst, vznik nových finančních úřadů, rozšiřování obchodní a infrastrukturní sítě atd.), dále faktory politické (administrativní činnosti, vytváření nového environmentálního myšlení, utváření polycentrické prostorové struktury atd.), faktory demografické (rovnoměrné rozmístění obyvatelstva po celém území, zvýšení plodnosti a průměrné délky života). (Petrov a Marinov 2020)

Caves rozděluje tyto podněty k suburbanizaci do tří základních skupin, kterými jsou Push faktory (například větší kriminalita blíže centru měst, větší hluk a znečištění atd.), Pull faktory (např. větší životní prostor, zahrada, klid) a Enabling faktory (umožňují přesun, například lepší dopravní obslužnost). (Caves, 2005)

Tyto environmentální, socio-ekonomické a jiné faktory pak znamenaly společně se změnou myšlení v městském plánování založeném na automobilové infrastruktuře tvorbu nových příměstských čtvrtí ve většině západoevropských měst. Suburbanizace se tak stala symbolem svobody střední třídy a kolektivní projekcí ambicí milionů lidí hledajících lepší životní úroveň. (Hesse a Siedentop, 2018)

Spórna a Krysztofik pak ve své práci identifikovali primární faktory vnitřní suburbanizace v Katowické konurbaci o kterých Szmytkie píše, že jsou obecně aplikovatelné na vývoj v konurbacích v celé střední a východní Evropě. (Spórna a Krysztofik, 2020; Szmytkie, 2021). Těmito faktory jsou například

polycentrismus sídelní formy vynucený rozvojem skupiny hornických a průmyslových měst a sídel, existence velkých zemědělských oblastí mezi kompaktními zónami obytných a komerčních zón, změny v modelu rodiny a obecně sociální změny, změny v makroekonomické dimenzi a rostoucí prosperita obyvatelstva, vývoj trhu se spekulativními nemovitostmi, vstup do EU, Flexibilní využívání zákona o plánování a územním rozvoji a zákona o stavebním právu, hustá silniční síť, včetně vnitrostátních silnic a dálnic a nedostatečný počet a rozloha bytů i přes silnou socialistickou urbanizaci. (Spórna a Krysztófik, 2020)

6. Pozitivní a negativní dopady suburbanizace

Suburbanizace je v Západním světě proces hnaný od svých prvopočátků v Anglii především touhou po lepší kvalitě života, která může obnášet lepší ovzduší, méně hluku a větší životní prostor či zahradu. (Vacková, 2013)

Na druhou stranu suburbanizace z pohledu odborných komunit (zejména městských plánovačů a vědecké komunity zabývající se předměstími) je dlouho spojována s problémy a souzena kriticky. Je na ní také nahlíženo jako na „Amerikanizaci“ měst. Ve vědeckém světě je předmětem hořké kontroverze v rámci městského plánování, územního výzkumu a dalších společenských věd. (Hesse a Siedentop, 2018) Jedním z těchto fenoménů „amerikanizace“ měst je rozvoj již zmíněného tzv. Urban sprawlu, tedy tzv. sídelní kaše. Takováto krajina vzniká organicky postupným rozrůstáním předměstí a je zde kladen minimální důraz na veřejný prostor. (Nechyba a Walsh, 2004)

Co se ekonomických dopadů týče, Urban sprawl znamená vyšší náklady na dopravu v důsledku zvýšené každodenní dojížděky a také větší spotřebu materiálu na výstavbu bytové jednotky. (Cocheci, Petrisor, 2023) Dražší je pak v poměru na obyvatele také výstavba infrastruktury, která při stejné ploše obsluhuje méně obyvatel. Přeměna půdy související s rozvojem předměstí a měnící se předpisy o využívání půdy vedou k rychlému nárůstu cen nemovitostí. Snížení turistické atraktivity měst je také považováno za negativní ekonomický důsledek neplánovaného rozvoje předměstí. (Cocheci, Petrisor, 2023)

Mezi sociálními dopady živelného růstu předměstí a rozvoje sídelní kaše jsou nejčastěji diskutované účinky segregovaného využívání prostoru s nerovnoměrným rozložením a dostupností veřejné infrastruktury a služeb, jako jsou školy, zdravotnická zařízení a zařízení pro volný čas. (Cocheci, Petrisor, 2023) V tomto kontextu předměstí vnímány jako postrádající odpovídající sociální infrastrukturu a veřejná prostranství. Vyšší podíl samostatných domácností v zástavbě měst také vede k životu náročnějšímu na zdroje.

Například Thomas Sieverts ve své knize uvádí pro toto území sídelní kaše pojem *Zwischenstadt*, tedy území, které není ani městem ani venkovskou krajinou, ale něčím mezi. Na tomto území pak lidé provádějí své běžné aktivity v životě na izolovaných ostrovech, mezi kterými se přepravují osobními automobily. Sociální interakce tak ztěžuje decentralizace, fragmentace a dlouhé dojíždění spojené s rozrůstáním měst. (Sieverts, 2003)

Rychlý růst suburbií a *Urban sprawlu* také vede k nepříznivým vlivům na životní prostředí v důsledku nárůstu zastavěných ploch, degradace přirozené vegetace a přeměny v monofunkční krajinu. (Vasárus a Lennert, 2022). Větší intenzita silniční dopravy spojená s výstavbou předměstí také znamená vyšší znečištění ovzduší a vyšší spotřebu fosilních paliv. Celkově tak ztěžuje boj proti změně klimatu. Výstavba monofunkční krajiny *Urban sprawlu* také pomáhá zvyšovat intenzitu a rozsah městských tepelných ostrovů. (Vasárus a Lennert, 2022).

7. Historie a počátky suburbanizačních procesů v Evropě

Předměstí vznikají s ideou na ideální prostor života střední třídy pro rodinný život. Tato idea se rodí v Anglii v 18. století. (Fishman, 1987; Vacková, 2013). V samotných počátcích se jedná o typicky anglosaský prvek. Z Británie je poté tato idea přenesena do Severní Ameriky a Západní Evropy. Suburbanizace je tedy v prvopočátku silně spjata s britskou kulturou. Zatímco ve francouzské Paříži se střední a vyšší třída koncentrovala v ulicích města, Britové se rádi uzavírali do svých klidných rodinných domů za městem. Šlo o obecný fenomén, méně než 3 % obyvatel Anglie a Walesu žila v roce 1911 v bytových domech. (Vacková, 2013).

Venkov a okolí města pak přitahovalo buržoazii například z důvodu velmi znečištěných měst, které patří k průvodním jevům průmyslové revoluce s počátky právě v Anglii. Dalším důvodem se stává rychlý nárůst populace, například Londýn, jakožto nejdůležitější metropole 19. století narostl populačně z 959 milionů obyvatel v roce 1801 na více než 6 milionů na konci 19. století. (Krylova a Earn, 2020).

Města se stávala špinavá a přeplněná, takže logickým krokem se stalo stěhování vyšší třídy (tedy lidí, kteří žili z renty, a tudíž nemuseli bydlet blízko center obchodu či průmyslu) na okraje rostoucí metropole. Předměstí se také během této doby stávala přístupnější, díky rozvoji dopravy a dopravní infrastruktury. (Vacková, 2013)

Díky tomuto procesu utváření nového stylu života snažícího se oddělit veškerý průmysl od residenčních oblastí vzniká nová idea tzv. zahradních měst (Garden cities). Tvůrce této myšlenky, anglický utopistický urbanista a georgista Ebenezer Howard považoval Zahradní města za úplně nový styl života, který měl být určen všem lidem, převážně pak pracovníkům z nižších sociálních tříd, kteří žili v blízkosti zaměstnání v průmyslových čtvrtích. Hlavní tezí myšlenky zahradních měst pak bylo oddělení špinavých průmyslových oblastí od residenčních čtvrtí

pomocí všudypřítomných zahrad a alejí. Zahradní město pak mělo mít průměrnou hustotu 80 obyv./ha (Hnilička, 2005). Howard se nechal inspirovat prací Benjamína Warda Richardsona, dílem Hygeia, a City of Health. (Vacková, 2013) Propojení residencí s průmyslem a centrem města mělo být zajištěno železnicí. Idea zahradních měst byla poprvé realizována při výstavbě anglického města Letchworth v roce 1903. (Miller, 2015)

U nás můžeme vypočítat první předměstí vznikající v Praze již na konci 19. století a počátku 20. století. Jedná se například o pražské čtvrti Zahradní město, Spořilov, Řečkovice a Krč. (Hnilička, 2005). Podobně jako v Západní Evropě šlo však především o pohyb movitějších vrstev městského obyvatelstva, které začalo se stavbou vilových čtvrtí na okrajích města.

Velký rozdíl je v tomto období v prostorovém rozmístění suburbanizace. Je to dáno především nerovnoměrným rozložením urbanizace v Evropě. Například v roce 1900 bylo pouze 15 % populace Ruska klasifikováno jako městské. Kontinentální evropský průměr byl pak ve stejném roce 33 %. (Kovachev a Hirt 2015). Rozvoj periferií východoevropských měst pak byl povětšinou velmi chaotický. V průběhu 20. a 30. let se tak objevilo několik plánů na rozvoj středo a východoevropských metropolí v souladu se západoevropskými urbanizačními teoriemi, vycházejícími z například z myšlenky zahradního města. Příkladem může být například Praha nebo Bělehrad, které v tomto období expandovaly právě tímto způsobem. (Kovachev a Hirt, 2015)

Toto období je také spojeno s vznikem mnoha předměstí velkých měst podél železničních tratí, popřípadě tramvajových linek. V americkém prostředí se tyto čtvrtě většinou označují pojmem Streetcar suburbs. V evropském prostředí ekvivalentní pojem chybí, nicméně podobné historické residenční čtvrtě můžeme najít ve velké části velkých evropských měst. Příkladem může být tzv. Metro-land, tedy pás převážně meziválečných residenčních předměstí na

severozápadních periferiích Londýna. Obdobný rozvoj lze sledovat i kolem nejbohatších středoevropských měst. (Kovachev a Hirt 2015)

Hlavní část procesu decentralizace a suburbanizace začíná v Evropě po druhé světové válce, převážně v průběhu 60. a 70 let. a je neodmyslitelně spojena s prudce rostoucí životní úrovní a rozvojem osobní automobilové dopravy v poválečné Evropě. (Hesse a Siedentop, 2018; Silverstone, 1997) Podle Sýkory se na tomto procesu podílelo také zavedení hypoték, které umožnily jednorázovou investici do bydlení s pozdějším splácením nákladů. (Sýkora, 2002)

8. Suburbanizační procesy v Jižní a Západní Evropě

Práce Van der Berga pracující s teorií 4 fází města se zaměřovala jak na západoevropské země, tak na země tehdejšího východního bloku ovlivněné socialistickým urbanismem a plánováním. Z této teorie vývojových fází pak vychází práce Luca Salvatiho a Ilarie Zambon, která se zabývala dlouhodobými populačními a urbanizačními trendy v Evropě v letech 1950-2000. (Salvati a Zambon, 2019). Tato práce tak představuje jednu z obecných studií rozdílů v suburbanizačních procesech v Severní, Západní a Jižní Evropě a porovnává regionální rozdíly ve vývoji suburbanizačních procesů.

V této práci byla provedena srovnávací analýza tempa populačního růstu jak v jádrových oblastech městech, tak na předměstích a v zázemí evropských měst za pět desetiletí mezi lety 1950–2000. Autoři pracovali se 174 metropolitními oblastmi v 17 zemích. Ty byly rozděleny na pět makroregionů, Atlantický, Západní, Centrální, Severní a Jižní. V práci nebyly zohledněny města bývalého východního bloku, s výjimkou několika východoněmeckých měst. (Salvati a Zambon 2019)

Až do 80. let 20. století zažívala jihoevropská města nejvyšší tempo růstu ve vnitřních městech i na předměstích. Zatímco příměstská populace neustále rostla po celé Evropě, nejvyšší tempo růstu populace ve vnitřních městech bylo zaznamenáno ve střední a severní Evropě (0,1 % a 0,7 % v letech 1980–1990 a 1990–2000). Až do 70. let 20. století vykazovala severoevropská a středoevropská města obzvláště vysoký rozdíl v hustotě osídlení mezi předměstími a vnitřními jádry. Od 80. let 20. století vykazovala jihoevropská města nejvyšší rozdíly v růstu populace mezi předměstími a vnitřními jádry. Jihoevropská města také vykazovala nejvyšší podíl obyvatel ve vnitřních městech. (Salvati a Zambon 2019)

Výsledky práce pak naznačují vytrvalost fáze suburbanizace v Evropě mezi počátkem 60. a koncem 80. let 20. století. Dále je z práce patrné zpoždění fází

mezi západoevropskými (raná suburbanizace) a jihoevropskými zeměmi (pozdní suburbanizace). (Salvati a Zambon 2019)

Daskalova a Slaev pak uvádí, že na rozdíl od západní Evropy, kde je převážná část poválečné suburbanizace důsledkem migrace střední a vyšší třídy za luxusnějším životem na předměstí, v jižní Evropě stále přetrvává suburbanizační trend z období industrializace, tzv. rural-to-urban migrace, tedy přesun chudších vrstev obyvatelstva z venkova do zázemí velkých měst s vidinou lepších pracovních příležitostí. (Daskalova a Slaev, 2015).

9. Urbanizační procesy ve střední a východní Evropě v druhé polovině 20. století

Vývoj městské zástavby v Západní a Střední či Východní Evropě se v období druhé poloviny 20. století velmi liší. Východní Evropa spadající do sovětské sféry vlivu a ovládaná v tomto období socialistickými vládami přistupovala k urbanismu velmi odlišně v porovnání s kapitalistickým, demokratickým a individualistickým Západem. Hlavní prioritou pro socialistické země byla industrializace. Ta vedla k rychlému rozvoji průmyslových hubů a poptávku po pracovní síle v průmyslových oblastech. Tato poptávka pak byla uspokojována příchodem lidí z venkovských oblastí, často hledajících práci po kolektivizaci a mechanizaci v zemědělské výrobě. To znamenalo rychlou urbanizační vlnu, kdy v socialistických zemích došlo mezi lety 1950 až 1990 k nárůstu městské populace z 38,3 % na 66,5 % (v západní Evropě pak šlo o nárůst z 61,7 % na 72,8 % ve stejném období). (Stanilov a Sýkora, 2014)

Aby bylo umožněno rychle uspokojit vysokou poptávku po městském bydlení na trhu, přistoupily země východního bloku po vzoru Sovětského svazu k výstavbě typizovaných bytových sídlišť z prefabrikovaných panelů. Ač docházelo k výstavbě sídlišť i na západě, státy východního bloku je implementovaly jakožto hlavní a nejrozšířenější bytovou politiku. Došlo tak k jasnému rozdělení východního modelu „socialistického města“, který se jasně lišil od západní výstavby „kapitalistického města“. (Kovachev a Hirt, 2015)

Šilhánková tvrdí, že i přesto, že panelová sídliště nejsou dosud popisována jakožto forma suburbanizace, mají jistý charakter suburbanizačních procesů. Zmiňuje pak dva fenomény, a to snižování hustoty zástavby a ztrátu tradičního městského prostoru. Socialistická města byla dělena do monofunkčních zón, mezi sídlišti pak vyrůstaly nákupní zóny a byly segregovány pozemními komunikacemi. Nevznikala zde tak žádná přirozená centra, náměstí ani parky a průmyslové zóny byly od residenčních jasně odděleny. Na rozdíl od suburbanizace v Západní

Evropě však tato sídlištní zástavba nezasahovala při stejném počtu obyvatel zdaleka tak výrazně do krajiny a spojení s centrem měst bylo zajištěno převážně hromadnou dopravou. Nevznikala zde tak výrazná závislost na individuální automobilové dopravě. (Šilhánková, 2007)

Stejný názor mají Hirt a Kovachev, ti však dodávají další suburbanizační aspekty socialistického urbanismu. Prvním je skupina sídel, které nazývají „New Towns“; nová města, tedy centrálně plánované autonomní komunity, které byly odděleny od urbánních center zelenými pásy. Druhým příkladem jsou pak tzv. druhé domy, tedy v českém kontextu chaty, v jugoslávském nazývané weekendnica, v Rusku dača či v Bulharsku villa. (Kovachev a Hirt, 2015). Všechny tyto typy nové výstavby se vyznačovaly stejnými faktory, které motivovaly suburbanizaci v západní Evropě, tedy potřebu lepšího a klidnějšího prostředí se zahradou. Rozdílem však bylo pouze krátkodobé využití těchto příbytků.

Zatímco ve východním bloku probíhala rychlá urbanizace a stavba sídlišť, na západě se plně projevoval vliv suburbanizace již v poválečném období a navazoval tak na tradici stěhování vyšší střední třídy do zázemí měst i ideu zahradních měst. S prudkým vzrůstem ekonomiky poválečného boomu je spojené také větší materiální zabezpečení střední třídy a růst komfortu. Po vzoru spojených států amerických dochází k rozvoji automobilové infrastruktury a auta se stávají mnohem dostupnější komoditou. (Phelpes a Vento, 2015)

Po pádu Sovětského svazu se ve střední a východní Evropě přístup k městskému plánování a politice výrazným způsobem změnil a reorientoval na západní myšlenky demokracie a tržního hospodářství. Tento posun znamenal vznik nových vzorů urbánního a suburbánního vývoje měst. (Daskalova a Slaev, 2015).

10. Vývoj suburbanizace v zemích V4

Suburbanizační procesy se v postsocialistické střední a východní Evropě plně nastartovaly až v průběhu 90. let 20. století. Hlavním motivátorem byla socioekonomická a politická přeměna na území, inspirovaná silným ideologickým obratem od socialistického plánování k neoliberálním reformám. Důsledkem bylo faktické přerušení veřejné výstavby bydlení a prodej veřejných budov a bytů do soukromého vlastnictví. Díky tomu je ve státech střední i východní Evropy v porovnání se západní Evropou i Spojenými státy vysoké procento domů a bytů v soukromém vlastnictví (například na Slovensku a v Maďarsku až přes 90 %). (Kovachev a Hirt, 2015).

V postsocialistické střední Evropě je právě proces přesunu od urbanizace suburbanizaci považován za jeden z nejdůležitějších doprovodných procesů transformace intraurbánních struktur. (Halás et al., 2012)

10.1. Suburbanizační procesy v České republice

Prvopočátky suburbanizačních procesů spadají do první poloviny 20. století. V meziválečném období vzniká v průběhu 20. a 30. let v okolí velkých měst mnoho nových residenčních oblastí s nízkou hustotou zástavby. V tomto období se ještě nejednalo o komerční suburbanizace. Nejčastěji podél železniční infrastruktury, v blízkosti železničních stanic. (Sýkora, Ouředníček 2007). Toto je pochopitelné, vzhledem k nutnosti dojížděky za prací do center měst v době nízkého počtu osobních automobilů. V dnešní době jsou již tyto zavedené čtvrtě velmi vyhledávanými residenčními oblastmi. Ve stejném období je pak možno pozorovat suburbanizační znaky například na výstavbě tzv. Baťovských domků ve Zlíně. (Ševeček, 2009).

Podobně jako v ostatních zemích východního bloku zde nenastala poválečná suburbanizace západního stylu známá ze Spojených států či západní Evropy. Docházelo zde převážně podle východního vzoru k růstu panelových sídlišť a rozvoji urbanizace velkých a středně velkých měst.

V průběhu 90. let došlo k v rámci revitalizace měst chátrajících v období komunismu k velkému přílivu financí do jejich center a jejich výrazné komercializaci. Suburbanizace se jakožto výrazný element residenčního a komerčního vývoje začal projevovat od druhé poloviny 90. let. (Sýkora, Ouředníček 2007) Tento proces byl spojen s ekonomickou a společenskou transformací. Musil používá pojem rektifikace, kterým je myšlen proces návratu k tržnímu hospodářství, privatizací majetku a restitucemi atd. (Horská et al., 2002) Díky stále poměrně nízké kupní síle obyvatelstva však v tomto období převládala především komerční suburbanizace. (Sýkora, 2002)

Sýkora a Ouředníček se ve své práci v roce 2007 zaměřili na suburbánní rozvoj Prahy a Brna, jakožto měst nejvíce postižených tímto fenoménem v době psaní práce. Rozlišuje zde 4 rozdílné části jejich aglomerací. Centrum, vnitřní město, první (vnitřní) zóna předměstí a druhá (vnější) zóna předměstí. Centrum a vnitřní město pak představují kompaktní městskou zástavbu, zatímco předměstské zóny jsou zónami nové, suburbánní výstavby. Hranici mezi vnitřní a vnější suburbánní zónou pak tvoří administrativní hranice města. Vnější hranici pak stanovil na vnější hranici okresů Praha-západ a Praha-východ v případě Prahy a hranici okresu Brno-venkov v případě Brna.

V dnešní době již dosah suburbií zasahuje za tyto hranice. Typickým projevem soudobé residenční suburbanizace v zázemí Prahy je rozvoj satelitních městeček v přilehlých obcích středočeského kraje. Stejným způsobem můžeme sledovat rozvoj komerční suburbanizace, například vznik nových logistických center a komerčních zón (např. Průhonice-Čestlice) v tzv. dálničních obcích, tedy obcích přiléhajících na hlavní tahy vedoucí z města. Například obce Čestlice, Modletice, Nupaky v SO ORP Říčany. (Chuman a Romportl, 2008)

Obrázek 2. Satelitní městečko v Říčanech v zázemí Prahy; Zdroj: idnes.cz

Co se časové proměny suburbanizace na našem území týče, ze studie Romportla a Chumana z roku 2010 vyplývá, že jistým milníkem byl přelom tisíciletí, přičemž se proměnil charakter jak rezidenční, tak komerční suburbanizace. Zatímco v 90. letech vznikaly nové rezidenční plochy v zázemí Prahy především napojováním na plochy stávající, po roce 2000 došlo k masivní výstavbě izolovaných obytných celků. V rámci komerční suburbanizace lze pozorovat trend v jistém smyslu opačný, kdy před rokem 2000 vznikaly komerční areály především odděleně a tzv. na zelené louce, po roce 2000 pak již nová výstavba probíhá především v okolí již existujících komerčních ploch a dochází ke spojování v jednolitě celky. (Romportl a Chuman, 2010)

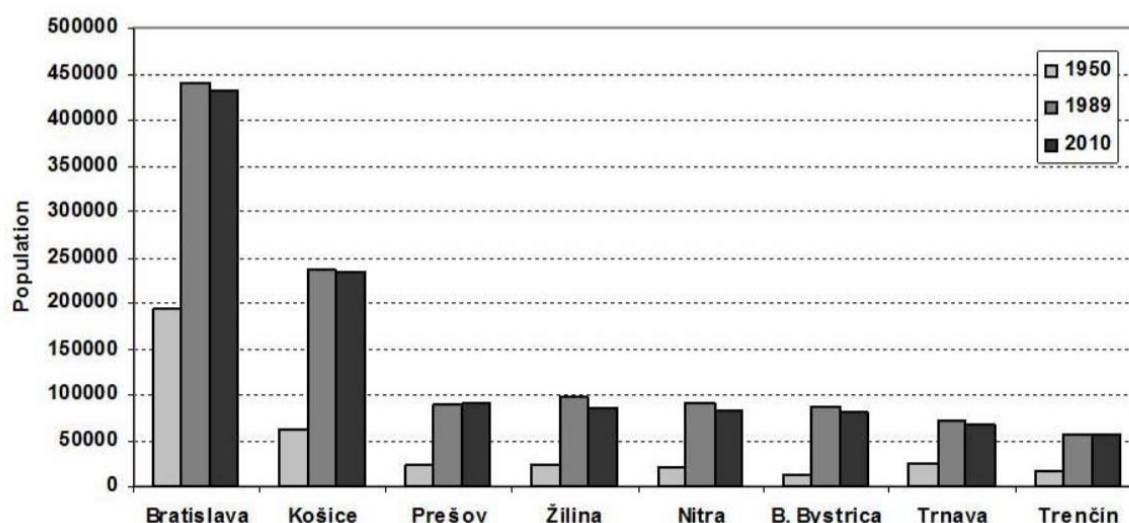
Chuman a Romportl se taktéž zabývali prostorovou analýzou suburbanizace v České republice, při které vycházeli z databáze CORINE Land Cover. Nejvýraznější rozvoj komerční suburbanizace byl zaznamenán především v okolí hlavních dopravních tahů, například zázemí Prahy v okolí dálnice D1, D5, D8 a

D11. V zázemí Brna pak především v obci Modřice, dále ve Šlapanicích a Jiříkovicích. Další výrazný nárůst komerčních zón byl pozorován v zázemí Mladé Boleslavi, Ústí nad Labem, Plzně, Českých Budějovic a Pardubic, méně pak v zázemí Olomouce a Ostravy. (Chuman a Romportl, 2008) Z těchto výsledků se dá usuzovat, že hlavní vliv na lokalizaci komerční suburbanizace má především dobrá dopravní obslužnost, ale také blízkost jádrovým oblastem, jakými jsou Praha a Brno.

10.2. Suburbanizační procesy na Slovensku

Na přelomu 19. a 20. století byla populace na Slovensku velmi decentralizovaná a valná většina obyvatelstva žila na venkově. Procento urbanizace představovalo pouze asi 10 %, přičemž existovala pouze dvě města, Bratislava a Košice, s populací větší než 20 tisíc obyvatel. Po většinu 20. století převládaly na Slovensku urbanizační a centralizační tendence. Došlo zde ke dvěma vlnám urbanizace. První vlna byla meziválečná urbanizace v období první republiky, druhá pak probíhala v letech 1948–1948 v období socialismu. V období první republiky pak dochází k první výrazné proměně a přesunu obyvatelstva. Počet měst nad 20 tisíc obyvatel stoupl na sedm a Bratislava se stává prvním velkým městem s populací nad 100 tisíc obyvatel (v roce 1931 měla 124 tisíc obyvatel). (Slavík, 2011)

Hlavní část urbanizace a rapidní industrializace probíhala v období socialismu (1948–1989). Počet obyvatel žijících ve městech se v tomto období zvýšil z 857 tisíc na 2,9 milionu (nárůst o 351 %). Procento urbanizace se zvedlo z 24,9 % v roce 1950 na 56,7 % v roce 1989. (Slavík, 2011)

Obrázek 3. Dynamika vývoje počtu obyvatel ve vybraných slovenských městech v letech 1950–2010. Zdroj: Slavík, 2011.

Suburbanizační tendence, které navazují na období urbanizace jsou tak spojeny až s porevolučním obdobím. V tomto období dochází ke stagnaci urbanizace, podíl městské populace činil v roce 1991 56,8 %, v roce 2010 to bylo 54,7 %. (Slavík 2011). V období let 2014–2017 pak byl pozorován výrazný přesun obyvatelstva z měst do zázemí a na venkov, který se nejvýrazněji projevil v hlavním městě Bratislava. (Trembošová et al., 2022)

Suburbanizační proces na Slovensku je nejlépe vidět právě na zázemí metropole Bratislavy. Populace Bratislavy v počátečním období porevolučního období stále rostla až do roku 1996. Od tohoto roku pak klesá, s výrazným propadem ve sčítání lidu v roce 2001. (Tóth 2011). Naopak populace zázemí Bratislavy roste od roku 1992, významněji pak od roku 2000. V letech 1990–1999 vzrostl počet obyvatel v obcích Bratislavského kraje o pouhých 2000 osob. V letech 2000–2006 činil přírůstek obyvatel 12 tisíc osob a v letech 2007–2009 10 tisíc osob. Celkově v období 2000–2009 vzrostl počet obyvatel v celém Bratislavském funkčním městském regionu o 27 tisíc osob. (Slavík, 2011).

Příklad Bratislavy je specifický především díky blízkosti státních hranic dvou států, Rakouska a Maďarska. Ty pak představují jakousi administrativní bariéru pro rozvoj suburbanizace tímto směrem.

Co se obecné suburbanizace na Slovensku týče, ze studie Ladislava Novotného, probíhající v letech 2002 až 2008 v šesti největších FMR (funkčních městských regionech) vyplývá, že za toto období v pěti ze šesti největších měst na Slovensku převládaly suburbanizační tendence. Výjimkou pak byl FMR Prešov, který autor zařadil do procesu desurbanizace. Všechna velká města tak zažívala odliv obyvatelstva z jádra a kladné míry hodnot migrace v zázemí (v případě Prešova však tyto přírůstky nebyly dostatečně velké, aby kompenzovaly úbytek obyvatelstva v jádru). (Novotný, 2011)

10.3. Suburbanizační procesy v Maďarsku

Suburbanizace je fenomén, který se v Maďarsku, podobně jako ve zbytku socialistického bloku začal výrazněji projevovat až po pádu komunistického režimu v roce 1989. Před polovinou 80. let byla socialistická politika zaměřena na centralizaci a urbanizaci, s důrazem na rozvoj velkých měst. Podobně jako ve zbytku střední Evropy zde docházelo k fenoménu stavby panelových sídlišť.

Jedním unikátně maďarským suburbanizačním jevem pak byl vznik několika nových předměstí převážně velkých měst tvořenými typizovanými domky, tzv. Kádárovými kostkami. Celkově však převládal trend urbanizace. Venkov byl velmi zasažen trendem tzv. Rural urbanization, tedy odlivem pracovní síly z venkova do měst. (Kok a Kovács, 1999)

Na rozdíl od jiných metropolí východního bloku, se zde suburbanizace začala projevovat již v průběhu 70. a 80. let v Budapešti. Zatímco na celostátní úrovni dojíždělo za prací v roce 1970 asi 20 % ekonomicky aktivního obyvatelstva a v roce 1980 25 %, v Budapešti se toto číslo v roce 1970 v některých předměstích tvořilo 80 %. V době konání sčítání obyvatel v roce 1990 dojíždělo za prací do města z předměstí 61 % pracujících. (Soos a Ignits, 2003)

Suburbanizace v Budapešti nebyla zdaleka novým fenoménem, spíše postupným vývojem trvajícím po celou délku 20. století. Dynamika populačního růstu se již v posledních desetiletích 19. století postupně přesouvala z jádrových oblastí do tehdejších okrajových částí města. Kolem městských hranic, zejména v Pešti, tedy východně od řeky Dunaje, vyrostly velké, převážně dělnické osady. Podobně jako v Západní Evropě, i v Budapešti již od počátku 20. století začaly významné

skupiny vyšších společenských vrstev migrovat především do hornatých oblastí vnějšího Budína na západě města. (Kocsis, 2015).

Table 2: Population of the Budapest Agglomeration.

Year / Region	1990	1995	2001	2005	2011
Budapest Proper	2,016,000	1,906,000	1,775,000	1,680,000	1,729,040
Agglomeration Belt	567,000	599,000	672,000	724,000	805,848
Total Agglomeration	2,583,000	2,505,000	2,447,000	2,404,000	2,534,888

Source: KSH

Tabulka 1. Vývoj populace Budapeštské aglomerace mezi lety 1990–2011. Zdroj: Kocsis, 2015.

Podobně jako jiné metropole bývalého východního bloku, Budapešť zažila po pádu komunismu v roce 1989 dramatický nárůst suburbanizace. Zatímco první předměstí vznikaly v době socialismu uvnitř hranic města, po roce 1989 se začíná výstavba nových předměstí přesouvat mimo ně. Tento přesun byl motivován hromadnou privatizací bytů ve městě a ukončením projektů státem financovaných domů, dále vznikem nové podnikatelské třídy a lepší dostupností pozemků a energií na předměstích. V obdobné době pak dochází k masivnímu odlivu populace z centra města. (Soos a Ignits, 2003)

Hromadná privatizace bytů ve městě byla umožněna především díky novému bytovému zákonu z roku 1993. Díky tomuto zákonu měla být většina bytů v městském fondu povinně prodána, přednostně stávajícím nájemníkům. Zákon znamenal prodej 350 000 bytů a snížení podílu veřejného bytového bydlení ve městě z 50 % na 6 %. Obecní nájemní fond tak byl tvořený téměř výhradně chátrajícími nevyhovujícími domy, na jejichž obnovu chyběly městu peníze. V důsledku toho ti, kteří dokázali získat bydlení v tržním nájemním sektoru opustili městské byty, ve kterých zůstali pouze nízkopříjmoví občané. Tento úpadek některých čtvrtí, nárůst kriminality ve vnitřních oblastech, zvýšená rezidenční mobilita a v neposlední řadě výrazné změny v ideálech bydlení, většinou vyplývající z pronikání kulturních vzorců ze Západu znamenaly zvýšený zájem o bydlení na okraji města či v přiléhajících obcích. (Kocsis, 2015)

V počátcích tohoto suburbanizačního procesu byly nejprve rozšířeny dočasné domy či chaty a přeměněny k trvalému užívání, dále byly modernizovány tradiční venkovské domy. Později se začaly objevovat nové stavby, nejprve v rámci starých sídel, od druhé poloviny 90. let pak však vzniká nová zástavba na greenfieldech, někdy dost vzdálených od starých vesnic a samotného města. Suburbanizace postupně zasahuje stále vzdálenější sídla, zejména podél hlavních dopravních tepen, v oblastech s atraktivním, zeleným a klidným prostředím. (Kocsis, 2015)

Studie Judity Timár a Moniky Mária Váradi z roku 2001 pak naznačují několik obecných tendencí v rámci maďarské suburbanizace. Jednou ze zásadních myšlenek je pak prostorová nevyrovnanost tohoto procesu. Rezidenční urbanizace se šíří nejrychleji v okolí Budapešti, dále pak především v západních regionech. Naproti tomu východní regiony zaostávají. Autorky vyvozují, že suburbanizace je tak speciálním druhem prostorové nevyrovnanosti endemické kapitalismu, ve které kapitál a jeho distribuce hrají klíčovou roli. (Timár a Váradi 2001)

10.4. Suburbanizační procesy v Polsku

Podle sčítání lidu v roce 1946 byl v Polsku poměr obyvatel žijících ve městě a na venkově 31,8 % ku 68,2 %. Jednalo se tedy o stále ne příliš urbanizovanou zemi. V průběhu socialistické vlády tak docházelo především k rychlé a masivní urbanizaci a přesunu obyvatelstva z venkova do měst. V šedesátých letech již polovina populace bydlela ve městech a v roce 1990 to bylo 61,8 %. Větší suburbanizační tendence tak můžeme pozorovat až s politickou změnou a nástupem ekonomické transformace. (Łupiński, 2015)

Ve srovnání s jinými státy východního bloku byl však polský proces ekonomické transformace poměrně unikátní a tento rozdílný přístup se následně promítl i v urbanismu a vývoji předměstí.

Na rozdíl od Československa a Maďarska byla ekonomická situace v 80. letech v Polsku na daleko horší úrovni. Přístup k možné transformaci na liberální a tržní ekonomiku tak byl mnohem radikálnější než v ostatních, více stabilních socialistických státech. Také vládnoucí strana PZPR se zde těšila mnohem nižší podpoře, ovlivněné také například stanným právem na začátku 80. let a opozicí ve formě odborového hnutí Solidarita. Byl zde tak mnohem větší potenciál pro radikální transformační opatření a žádná součást předchozího systému nebyla vnímána jako nezbytná, pokud nebyla ekonomicky odůvodněna. (Wagner, 2017)

Zároveň si polský ekonomický systém v průběhu socialismu zachoval některé formy soukromého vlastnictví, hlavně v oblasti zemědělství a malých podniků. Polsko tak bylo lépe připraveno na ekonomickou transformaci než ostatní středoevropské státy. Po změně režimu v roce 1989 tak následná rychlá liberalizace ekonomiky, růst HDP a dynamický nárůst ve vlastnictví osobních automobilů, často převyšující úroveň v Západní Evropě znamenaly silný a rychlý impuls pro suburbanizaci, kterou šlo pozorovat v okolí největších měst již v první polovině 90. let. (Wagner, 2017)

Také v Polsku byla suburbanizací nejrychleji a nejvíce zasažena metropole Varšava. Absence tržních mechanismů za socialismu umožňovala státu hospodařit s půdou neomezeně, což vedlo ke stále rozsáhlejšímu rozvoji a postupnému upouštění od husté předválečné zástavby vnitřních měst. Prostorová struktura Varšavy, utvářená převážně v období socialismu, se stala tak rozsáhlou, že v roce 1987 vyžadovala úroveň mobility jejích obyvatel, která byla čtyřikrát vyšší než u obyvatel Vídně. (Wagner, 2017)

V první vlně suburbanizace byla předměstí v Polsku stavěna v sousedství bytových komplexů a vyplňovaly tak prostor mezi městskou sídlištní zástavbou a vesnicemi v okolí města. Tento mix městské a příměstské zástavby je pak typický pro tyto první předměstí v Polsku. (Dawid et al., 2023)

V průběhu přelomu tisíciletí pak přišla nová, rapidní vlna suburbanizace, nejprve v zázemí největších měst, následovaná i menšími, regionálními městy. Nízká hustota osídlení nových předměstských oblastí a značný rozptyl urbanizované struktury pak činí polská předměstí podobná americkým předměstím. (Dawid et al., 2023)

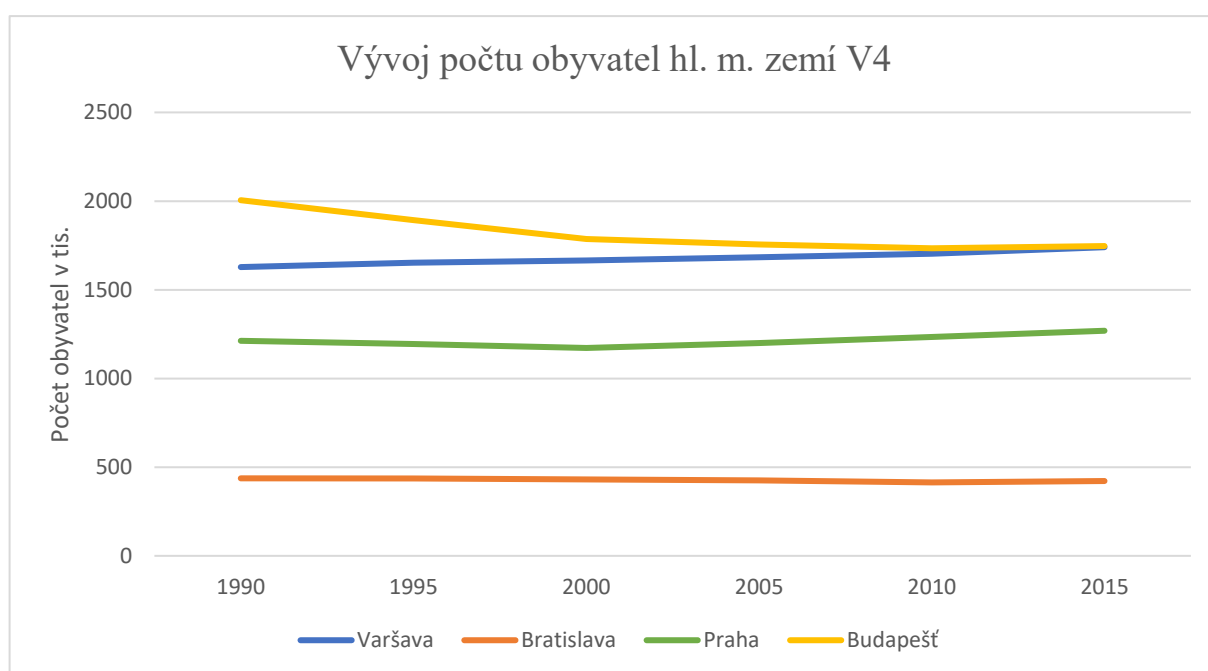
Co se případových studií týče, studie z roku 2014, která se zaměřila na metropolitní oblast Krakova referovala zvýšenou rychlost suburbanizace v zázemí tohoto města. Převážně pak residenční suburbanizace, která je následována v oblastech největšího růstu obyvatel také službami. Zajímavým je také trend relokace průmyslových oblastí do zázemí města a přeměna původních historických průmyslových oblastí v obchodní či business centra, popřípadě luxusní bydlení (z důvodu vysokých cen pozemků). (Kurek, Rachwał a Wójtowicz, 2014)

11. Komparace suburbanizačních procesů v zemích V4

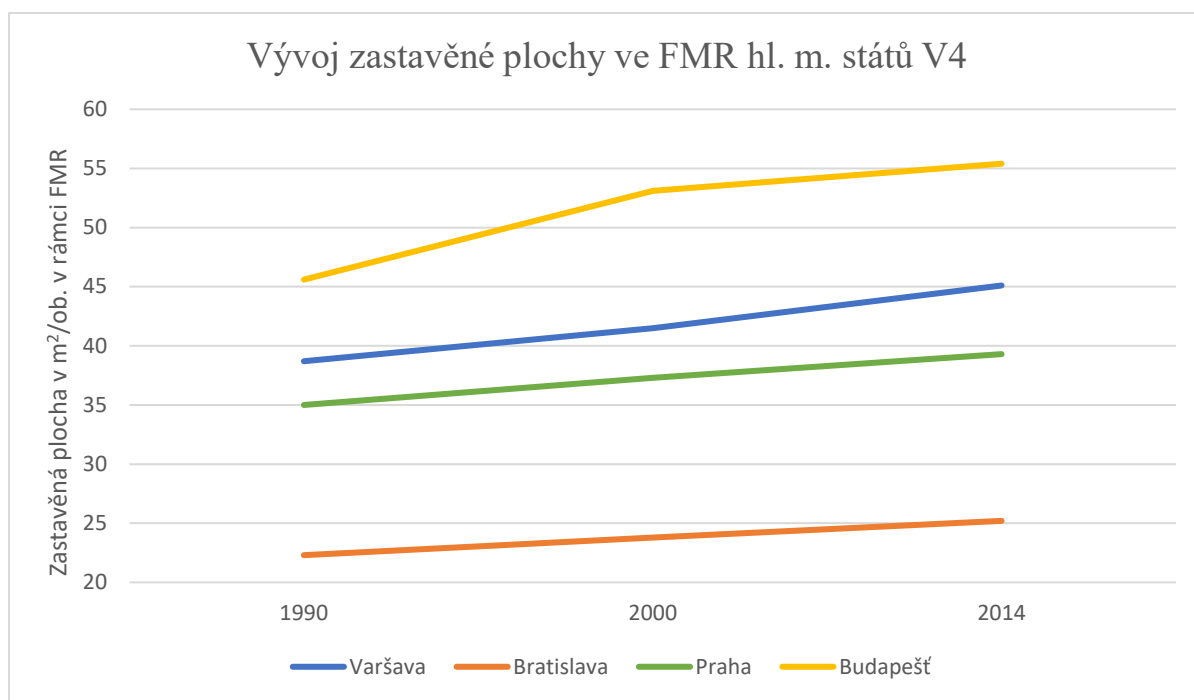
Suburbanizace v zemích V4 je komplexním fenoménem ovlivňujícím celý tento region především v postsocialistickém období. Díky podobné historické zkušenosti mají procesy v těchto zemích poměrně podobný průběh s mírnými regionálními rozdíly.

11.1. Rozvoj zastavěné plochy v zemích V4

Z grafu srovnání vývoje počtu obyvatel v metropolích států Visegrádské čtyřky v administrativních hranicích jsou viditelné jisté rozdíly v demografickém vývoji. Zatímco populace Budapešti v období let 1990–2015 klesala (s velkým poklesem především v období 90. let 20. století, populace Varšavy a Prahy naopak mírně stoupla. Populace Bratislavy pak byla poměrně konstantní.

Zdroj: United Nations (2022) - World Urbanization Prospects 2018; Zpracování: vlastní

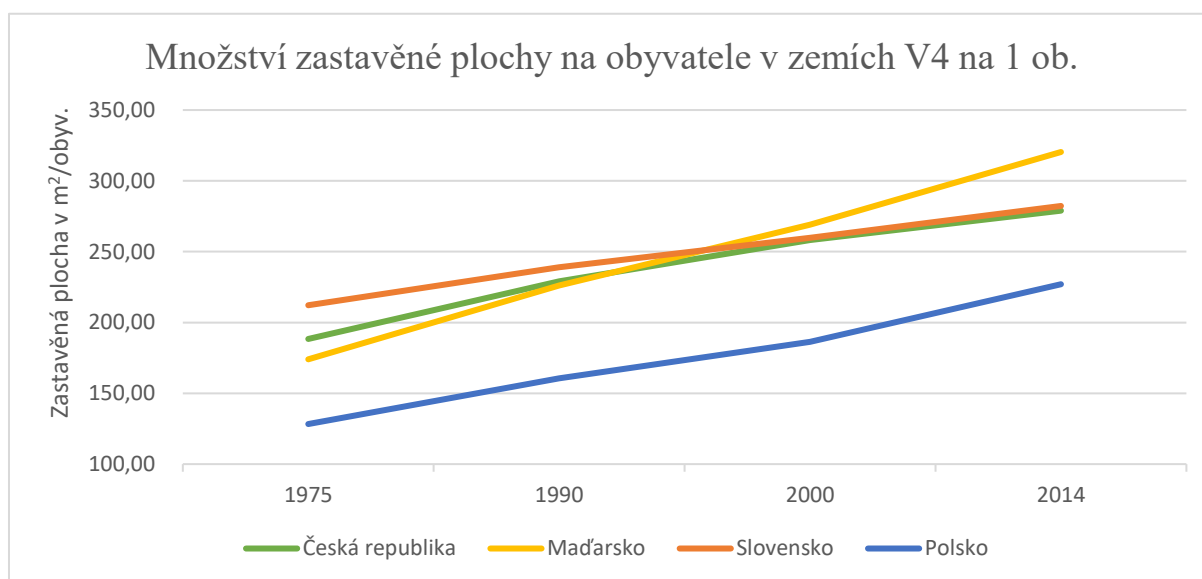
Zdroj: OECD (2020); Built-up area and built-up area change in Functional Urban Areas; Zpracování: vlastní.

Ze srovnání grafů vývoje zastavěné plochy ve funkčních městských regionech hlavních měst států tzv. Visegrádské čtyřky a vývoje počtu obyvatel těchto měst v jejich administrativních hranicích vyplývá, že zatímco počet obyvatel byl více či méně konstantní (v případě Budapešti pak dokonce klesl) zastavěná plocha vztažená na obyvatele ve funkčních městských regionech za stejné období se v případě všech čtyř měst zvětšila. Z tohoto lze usuzovat jasné suburbanizační tendence. Nejpatrnější suburbánní vývoj zaznamenala Budapešť, kde je také množství zastavěné plochy na obyvatele nejvyšší.

Tomuto zjištění odpovídá také analýza odborné literatury na toto téma, například studie Kocsise, která udává, že se v období let 1990-2011 snížil počet obyvatel Budapešti v jeho administrativních hranicích o 289 tisíc obyvatel, populace v zázemí Budapešti však vzrostla o 239 tisíc obyvatel. (Kocsis, 2015)

Stejně informace pak poskytuje srovnání zastavěné plochy v rámci celých zemí tzv. Visegrádské čtyřky. Míra zastavěné plochy vztažená na obyvatele za

sledované období ve všech čtyřech zemích stoupá. Dá se tedy vyvozovat, že za tímto růstem stojí výstavba nové infrastruktury, například pozemních komunikací, ale také nové suburbánní rezidenční i komerční zástavby s nižší hustotou zalidnění v porovnání s tou stávající. I přesto, že se v databázi OECD týkající se zástavby ve funkčních městských regionech i státech nenacházejí data z období posledních deseti let, dá se očekávat pokračování tohoto trendu. Důkazem může být vznik nových logistických center v zázemí například polských měst. (Dawid et al., 2023)

Zdroj: OECD (2020); Built-up area and built-up area change in countries and regions; Zpracování: vlastní.

11.2. Časová a prostorová osa suburbanizace, diskuse poznatků

Obecně lze říci, že suburbanizační procesy mají svůj prvopočátek v Anglii. Právě zde vznikají první ideje místního měšťanstva o přesunu na periferie města do čistších a řídčeji zalidněných oblastí. Ze stejného důvodu pak v Anglii vzniká také ideje tzv. zahradních měst. Tyto však měly být naprosto novými městy, vystavěnými především pro větší komfort pracující třídy. Nesly však některé významné znaky moderních suburbií, jako například oddělení rezidenčních a komerčních čtvrtí, dojížděka za prací atd. V anglosaském prostředí se mnohé tyto myšlenky velmi uchytily a významný rozvoj předměstí se tak v první polovině 20. století uchytil právě v zázemí velkých amerických, kanadských a anglických měst. (Vacková, 2013)

V kontinentální Evropě se pak suburbanizace v tomto období vyskytuje pouze v malé míře v zázemí velkých měst, převážně pak v západní Evropě. Ve středoevropském prostředí můžeme tento proces pozorovat například v zázemí Prahy či v rychle se rozvíjejícím průmyslovém Zlíně (který byl značným způsobem ovlivněn právě anglickými a americkými myšlenkami). (Ševeček, 2009)

V západní Evropě pak hlavní suburbanizační éra v metropolitních oblastech nastává od 60. let a je spojena právě s větší dostupností automobilové dopravy a růstem střední třídy. Mimo jiné je také značně ovlivněna urbanizačními a kulturními trendy přicházející ze Spojených států amerických, kde se suburbanizační tendence projevují již od 50. let. (Caves, 2005) V jižní Evropě pak nastupují suburbanizační tendence s mírným zpožděním cca jednoho desetiletí. (Salvati a Zambon 2019)

V zemích východního bloku je v tomto období preferována především výstavba bytových domů ve formě panelových sídlišť. Probíhá zde tak všeobecná urbanizace, tedy přesun obyvatel z venkova do sídlišť ve městech. Rozvoj zázemí měst je tak centrálně řízený státem. Jedinými formami suburbanizace je stavba

chat a chatových kolonií, popřípadě tzv. rural-to-urban migrace obyvatel z vesnic a provinčních měst, kteří si často pouze díky osobním známostem dokázali sehnat bydlení v periferii větších měst. (Kovachev a Hirt, 2015)

V oblasti tzv. Visegrádské čtyřky je pak proces suburbanizace spojen především s posledními 30 lety městského vývoje. Ve všech těchto střeoevropských zemích můžeme pozorovat podobný rozvoj spojený především s tranzicí v tržní ekonomiky a ekonomickým růstem obyvatelstva. S růstem cen nemovitostí ve městech a s nárůstem příjmů obyvatel se mnoho lidí obracelo k levnějším a prostornějším domům a bytům ve venkovských a příměstských oblastech.

Obecně se dá říci, že suburbanizace v postsocialistických zemích V4 byla hnána stejnými impulzy jako suburbanizace západoevropská v poválečném období o několik desetiletí dříve. V obou případech byla suburbanizace vnímána jakožto přirozený proces rozvoje města podpořený zotavením ekonomiky po dlouhém problematickém období. Také byla vnímána jako vyjádření osobní svobody jednotlivce a ovlivněna stoupající popularitou severoamerických kulturních norem. (Stanilov a Sýkora, 2014)

Typickým projevem první fáze suburbanizace na území V4 bylo prostorové obrůstání dřívějších příměstských sídel, tedy již existujících vesnic a malých měst v okolí větších center novou zástavbou, tvořenou většinou formou desítek nových domů. Podle Ouředníčka šlo v roce 2008 na rozdíl od západních měst kolem českých měst najít pouze velmi málo tzv. greenfield developments, tj. nových autonomních sídel bez návaznosti na stávající sídelní síť. (Ouředníček, 2008) Toto platí také pro případ první vlny polské suburbanizace, která převážně vyplňovala prostor mezi již existující zástavbou. (Dawid et al., 2023).

V průběhu 90. let. 20. století také dochází díky přerušení výstavby veřejných bytových komplexů a stále poměrně špatné ekonomické situaci k poklesu celkové výstavby v porovnání s lety 70. a 80. Stejně tak se zastavila řada velkých projektů

na rozvoj infrastruktury. Díky tomu byla řada novostaveb menší nežli dřívější výstavba. (Kovachev a Hirt, 2015).

Hlavní stavební boom v zázemí měst pak nastává až po roce 2000, podpořený také výstavbou nové infrastruktury financované po roce 2004 z fondů EU. Určitým zpomalením výstavby pak byla ekonomická a hypoteční krize v letech 2008–2012. (Kovachev a Hirt, 2015).

V poslední době pak došlo naopak k rozšíření a rozrůstání zástavby do krajiny podobné případům ze Spojených států. Tyto nové developerské projekty většinou nevyplňují již existující zástavbu, nicméně staví novou zástavbu za městem právě na tzv. zeleném poli. Typickým příkladem je pak rozvoj satelitních městeček, které se vyznačují pouze malou občanskou vybaveností v okolí a malou návazností na již existující sídelní struktury v okolí města. Důležitými faktory je pro tuto výstavbu převážně blízkost hlavním pozemním komunikacím a levná cena pozemků. (Dawid et al., 2023; Romportl a Chuman, 2010)

Jedním z charakteristických prvků suburbanizace v celé postsocialistické střední Evropě je minimální omezení v plánování. Decentralizace městských funkcí v transformačním období pak byla aktivně podporována skrze politiku na všech vládních úrovních. (Stanilov a Sýkora, 2014)

Základní vývojová osa suburbanizace v rámci zemí V4 se tak v mnohém neliší. I přesto jde v této oblasti sledovat jisté regionální rozdíly. Výjimečným je příklad Maďarska, které oproti svým regionálním sousedům vybočuje především koncentrací suburbanizačních procesů v okolí hlavního města Budapešti. (Timár a Váradi, 2001). I přesto, že je suburbanizace typická pro všechny hlavní města Visegrádské čtyřky, tento proces je zde více prostorově diferenciován i v rámci zbylého území. V Maďarsku je však valná většina suburbanizačních procesů situována právě v zázemí Budapešti. To může být dáno velkým rozdílem v populaci mezi hlavním městem a regionálními městy. V roce 2021 měl funkční městský region Budapešť přes 3 miliony obyvatel (Byl tak společně s Varšavou

jednou z největších metropolí v oblasti V4). Druhý Debrecín pak měl ve stejném roce pouze 325 tisíc obyvatel. (Eurostat, 2024) Je tedy patrná velká centralizace obyvatelstva v Budapešti a jejím okolí, přičemž suburbanizace především jako první postihuje právě velké metropole. Proces suburbanizace je pak nejméně patrný v oblasti východního Maďarska. (Timár a Váradi 2001).

Suburbanizace Polských měst pak byla například oproti České republice mírně opožděna. Důvodem mohla být například horší výchozí ekonomická situace obyvatelstva a horší infrastruktura v období rané transformace ekonomiky. Polsko také mělo i přes rapidní proces urbanizace nižší míru obyvatel žijících ve městech. (Łupiński 2014). V Polsku dochází k rychlému rozvoji suburbánních oblastí zejména v okolí velkých měst, jako je Vratislav, Varšava a Krakov. Tyto suburbanizační oblasti jsou často charakterizovány novými developerskými projekty a moderními rezidenčními komplexy, které nabízejí vyšší standardy bydlení než v socialismu budovaná bytová sídliště.

V Polsku se suburbanizační proces stále velmi rychle vyvíjí a je spojen také s výrazným rozvojem dopravní infrastruktury a dálnic hlavně v posledních letech. Díky tomu je zde přítomná také velká míra komerční suburbanizace, především nové výstavby na zeleném poli, jako jsou logistická centra v okolí dálnic. (Dawid

Obrázek 4. Logistický park Panattoni Sosnowiec; Zdroj: www.property-forum.eu.

et al., 2023). V ČR můžeme podobný rozvoj sledovat například ve středočeském kraji v zázemí Prahy.

Co se Slovenské suburbanizace týče, je patrná u valné většiny největších měst. (Novotný, 2011). Je zde také patrný trend přesunu obyvatelstva z center do zázemí měst, ale také na venkov v rámci deurbanizace. (Trembošová et al., 2022). Stejně tak je Slovensko podobně jako Polsko i Česko zasaženo fenoménem komerční suburbanizace, například výstavbou průmyslových areálů spojených s rostoucím automobilovým průmyslem. Posledním podobným projektem je například výstavba průmyslové zóny v obci Valaliky v zázemí Košic, kde má vyrůst továrna na výrobu elektroaut značky Volvo. (iDnes.cz, 2022)

11.3. Současný stav suburbanizace a urbanizační trendy

Co se budoucnosti západního urbanismu týče, již od počátku tohoto století je velmi intenzivně zmiňován například fenomén tzv. Urban crisis (Jürgens, 2008), tedy úpadku městského bydlení, často právě ve spojení s rapidní suburbanizací a rozvojem tzv. Urban sprawlu, tedy sídelní kaše. Tento koncept je dáván do kontrastu s koncepty jako jsou reurbanizace, New Urbanism a Urban Renaissance.

Podle van der Bergovy teorie by po fázi suburbanizace měla nastávat fáze deurbanizace a reurbanizace. (Van den Berg et al., 1982). I přes tyto úvahy však byl moderní vývoj měst v rozvinutém západním světě dominován suburbanizačními tendencemi posledních 60 let. (Salvati a Zambon 2019)

Právě hnutí jako jsou americký New Urbanism, popřípadě britský Urban Renaissance v evropském prostředí se snaží o změnu v rozvoji měst. (Punter, 2009). Vycházejí pak z myšlenek předválečného tradičního rozvoje měst a tzv. Transit oriented development. Tento model se zaměřuje především na rozvoj městské hromadné dopravy jakožto hlavního typu infrastruktury a přepravy, kterou považuje za udržitelnější alternativu automobilové dopravě.

Hlavní myšlenkou je pak zahušťování městské zástavby a diverzifikace jednotlivých čtvrtí. Rozvoj tohoto typu urbanismu byl například studován na příkladu Amsterdamu, Stockholmu a Vídně. (Pojani a Stead, 2018) Zde byl popsán příklad zahušťování vídeňské čtvrti Liesing, dominované dálnicemi, obchodními centry a zástavby s nízkou hustotou. Obdobné plány na zahušťování má i hlavní město Praha.

Typický příkladem města zaměřeného na výstavbu spojenou s hromadnou dopravou a také cyklistikou je pak právě již zmiňovaný Amsterdam. Ten je také významný pro jiný suburbanizační trend, a to suburbanizaci nízkopříjmových obyvatel do zázemí města, a naopak stěhování movitějších vrstev do centra města. (Hochstenbach a Musterd, 2018). Tento trend je spojený s širším západním

fenomémem tzv. Gentrifikace, tedy reurbanizací vyšších tříd obyvatelstva, spojenou s větší atraktivitou historických částí města.

Ve středoevropském prostoru však stále převládají především suburbanizační tendence. Co se České republiky týče, v roce 2016 se z Prahy do středních Čech vystěhovalo 14 tisíc osob, zatímco 8 tisíc osob změnilo trvalé bydliště v opačném směru. (ČSÚ, 2018).

Halás a kolektiv pak například ve své studii zázemí města Olomouce z roku 2012 uvedli, že je zde v tomto období suburbanizační proces stále pouze ve svém iniciačním stádiu, jelikož zasažené obce v okolí města ve všech případech posílily svou obytnou funkci, nicméně se neukázala výraznější decentralizace komerčních aktivit s výjimkou dvou velkých obchodních center lokalizovaných na významných dopravních tazích. (Halás et al., 2012). Došlo zde tak výrazněji pouze k rezidenční, nikoliv však k výrazné komerční suburbanizaci.

Do budoucna je však velmi pravděpodobný růst reurbanizačních tendencí především vyšších tříd obyvatelstva. Ten je již teď možné sledovat v některých městech ve Spojených státech amerických (např. Portland) a zemích západní Evropy jako je Německo. (Brombach et al., 2017). Tyto tendence mohou být ovlivněny také faktory jako jsou rostoucí cena bydlení, snaha o udržitelnější rozvoj měst a ochrana životního prostředí spojená s menšími zásahy do krajiny. Na území států V4 však tento proces může nastat s výrazným zpožděním, oproti rozvinutějším západním ekonomikám.

12. Závěr

V práci jsem se pokusil vylicít historický vývoj a současnost suburbanizačních procesů na Evropském kontinentu, přičemž jsem se především zaměřil na oblast Visegrádské čtyřky.

Hlavním výzkumným cílem práce bylo srovnání vývoje suburbanizačních procesů v Evropě. Výsledná analýza literatury na toto téma naznačuje, že suburbanizační dynamika v Evropě je komplexní a proměnlivá v čase a především prostoru. Hlavním dělítkem je pak hranice bývalé tzv. Železné opony. Zatímco suburbanizace v západní Evropě probíhala intenzivně již od 60. let a byla silně ovlivněna urbanizačními trendy a výstavbou infrastruktury po vzoru USA, v zemích východního bloku docházelo v této době především k výstavbě panelových sídlišť, a podpoře veřejné dopravy, které tak suburbanizační tendence brzdily.

V rámci sledovaného regionu Visegrádské skupiny je suburbanizace poměrně novým fenoménem, i když její prvopočátky, například v České republice můžeme v některých případech hledat již v první polovině 20. století. Masovým fenoménem se však suburbanizace v prostoru tzv. Visegrádské čtyřky stala až se změnou režimu a procesem transformace ekonomiky a politiky. Díky velmi podobné výchozí pozici se vývoj suburbanizačních procesů v této oblasti nijak výrazně neliší. I přesto se v práci podařilo identifikovat některé regionální rozdíly.

Suburbanizace je pak fenoménem stále velmi živým, nicméně převážně v posledních pár letech se začíná přístup k urbanismu především v Západní Evropě značně měnit. Stále významnějším se stává myšlenka tradičního vývoje měst a transit oriented urbanismu. Skupiny podporující tyto myšlenky se pak snaží především o výstavbu hustší zástavby, revitalizaci městských center a udržitelný rozvoj měst založený například na ideji takzvaného patnáctiminutového města. V oblasti V4 však tyto myšlenky stále nejsou ve větší míře implementovány a suburbanizace zůstává hlavním vzorem rozvoje měst a proměny krajiny.

13. Summary

This bachelor's thesis studies the historical evolution and current status of suburbanization across the European continent, with a primary focus on the Visegrad Group countries. The overarching research objective was to conduct a comprehensive analysis of suburbanization dynamics in Europe and compare the extent of suburbanization in the Visegrad Group countries.

The study uses desk research and examination of existing studies concerning this topic. Examining existing literature revealed the intricate and evolving nature of suburbanization trends in Europe, characterized by temporal and spatial complexities. A significant demarcation lies along the former Iron Curtain, where Western Europe experienced robust suburbanization since the 1960s, influenced by urbanization patterns and infrastructural emulation of the United States. Conversely, the Eastern Bloc witnessed this kind of suburban development only following the fall of communist governments. Within the Visegrad Four region, suburbanization emerged as a relatively recent phenomenon, gaining momentum post-regime change and during subsequent economic and political transformations. Despite shared historical contexts, subtle regional variations in suburbanization processes were identified.

While suburbanization remains a prevalent phenomenon, recent years have witnessed a paradigm shift in urbanism approaches and reurbanisation, particularly in Western Europe. However, the adoption of these principles within the Visegrad Four region remains limited, with suburbanization persisting as the predominant model of urban development.

14. Seznam použitých zdrojů

14.1. Odborné knihy a sborníky

Caves, R. (2005). *Encyclopedia of the City*. Routledge.

Fishman, R. (1987). *Bourgeois Utopias: The Rise And Fall Of Suburbia* (1st ed.). Basic Books.

Hall, P., & Hay, D. (1980). *Growth Centres in the European Urban System*. University of California Press.

Hnilička, P. (2005). *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. ERA.

Horská, P., Maur, E., & Musil, J. (2002). *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Paseka.

Miller, M. (2015). *English Garden Cities: An introduction* (1st ed.). Historic England.

Ouředníček, M., Špačková, P., & Novák, J. (Eds.). (2013). *Sub urbs: krajina, sídla a lidé*. Academia.

Punter, J. (Ed.). (2009). *Urban design and the british Urban Renaissance*. Routledge.

Székely, V. (2019). The Pauperisation and Suburbanisation of the Countryside: Two Aspects of Spatially Differentiated Post-communist Development in Slovakia. In Baňski, J. (Ed.) *Three Decades of Transformation in the East-Central European Countryside*. (pp. 263–284). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-21237-7_12

Sieverts, T. (2003). *Cities Without Cities: An Interpretation of the Zwischenstadt*. Routledge.

Silverstone, R. (1997). *Visions of suburbia*. Routledge.

Stanilov, K., & Sýkora, L. (Eds.). (2014). *Confronting Suburbanization: Urban Decentralization in Postsocialist Central and Eastern Europe*. Wiley–Blackwell.

Sýkora, L. (Ed.). (2002). *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Ústav pro ekopolitiku.

Ševeček, O. (2009). *Zrození Baťovy průmyslové metropole: továrna, městský prostor a společnost ve Zlíně 1900-1938*. Veduta.

Šilhánková, V. (2007). *Suburbanizace - hrozba fungování (malých) měst*. Civitas per populi.

Van den Berg, L., Drewett, R., Klaassen, L., Rossi, A., & Vijverberg, C. (1982). *A Study of Growth and Decline*. Pergamon Press.

14.2. Odborné články a studie

Brombach, K., Jessen, J., Siedentop, S., & Zakrzewski, P. (2017). Demographic Patterns of Reurbanisation and Housing in Metropolitan Regions in the US and Germany. *Comparative Population Studies*, 42, 287–318. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2017-16>

Cocheci, R. M., & Petrisor, A. I. (2023). Assessing the Negative Effects of Suburbanization: The Urban Sprawl Restrictiveness Index in Romania's Metropolitan Areas. *Land*, 12(5), 966. <https://doi.org/10.3390/land12050966>

Daskalova, D., & Slaev, D. A. (2015). Diversity in the suburbs: Socio-spatial segregation and mix in post-socialist Sofia. *Habitat International*, 50, 42–50.

Dawid, M., Dawid, W., & Kudlacz, K. (2023). Suburbanization in Poland and Its Consequences: a Research and Analytical Perspective on the Phenomenon. *Barometr Regionalny*, 19(2), 157–170. <https://doi.org/10.56583/br.2271>

Fertner, C. (2012). *Urbanisation, urban growth and planning in the Copenhagen Metropolitan Region with reference studies from Europe and the USA*. Forest & Landscape, University of Copenhagen. *Forest and landscape research*, 54/2012,

https://forskning.ku.dk/find-en-forsker/?pure=files%2F42003001%2FForest_Landscape_Research_54_Urbanisation.pdf

Halás, M., Roubínek, P., & Kladivo, P. (2012). Urbánní a suburbánní prostor Olomouce: Teoretické přístupy, vymezení, typologie. *Geografický časopis*, 64(4), 289–310.

<https://geografie.upol.cz/soubory/lide/halas/clanky/Halas,Roubinek,Kladivo-GC.pdf>

Hesse, M., & Siedentop, S. (2018). Suburbanisation and Suburbanisms – Making Sense of Continental European Developments. *Raumforschung Und Raumordnung | Spatial Research and Planning*, 76(2), 97–108.

Hochstenbach, C., & Musterd, S. (2018). Gentrification and the suburbanization of poverty: changing urban geographies through boom and bust periods. *Urban Geography*, 39(1), 26–53. <https://doi.org/10.1080/02723638.2016.1276718>

Chuman, T. & Romportl, D. (2008). Spatial pattern of suburbanization in the Czech republic. In Dreslerová, J. (Ed.), *Venkovská krajina, 2008. Sborník z 6. ročníku mezinárodní mezioborové konference konané 23.–25. 5. 2008 v Hostětíně, Bílé Karpaty*. 33–37.

Johnson, M. (2001). Environmental Impacts of Urban Sprawl: A Survey of the Literature and Proposed Research Agenda. *Environment and Planning*, 33(4), 717–735.

Kocsis, J. (2015). Patterns of urban development in Budapest after 1989. *Hungarian Studies*, 29(1), 3–20. <https://doi.org/10.1556/044.2015.29.1-2.1>

Kok, H., & Kovács, Z. (1999). The process of suburbanization in the agglomeration of Budapest. *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment*. 1999, 14(2), 119–141. <https://doi.org/10.1007/BF02496818>

Kovachev, A., & Hirt, S. (2015). Suburbia In Three Acts: The East European Story. In Hamel, P. & Keil, R. (Eds.) Suburban Governance: A Global View. (pp. 177–197). University of Toronto Press.

Kristóf, A. (2018). The Impact of Suburbanization on Social Differentiation in Hungary: a Case Study of the Miskolc Agglomeration. *Geographica Pannonica*, 22(3), 176–188. <https://doi.org/10.5937/gp22-17081>

Krylova, O., & Earn, D. (2020). Patterns of smallpox mortality in London, England, over three centuries. *PLoS biology*, 18(12), e3000506. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000506>

Kurek, S., Rachwał, T., & Wójtowicz, M. (2014). Industrial and commercial suburbanization in post-socialist city: the Kraków Metropolitan Area. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*. 5, 55–76. https://www.researchgate.net/publication/263922718_Industrial_and_commercial_suburbanization_in_post-socialist_city_the_Krakow_Metropolitan_Area_Poland

Łupiński, W. (2014). Suburbanisation in Poland. *Geografické Informácie*, 18(2), 104–113. <https://doi.org/10.17846/GI.2014.18.2.104-113>

Nechyba, T., & Walsh, R. (2004). Urban Sprawl. *The Journal of Economic Perspectives*, 18(4), 177–200. <http://www.jstor.org/stable/3216798>

Ouředníček, M. (2002): Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu. In: Sýkora, L. (Ed.) Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. (pp. 39-54). Ústav pro ekopolitiku.

Ouředníček, M. (2000). Teorie stádií vývoje měst a diferenciální urbanizace. *Geografie*, 105(4), 361–369.

Ouředníček, M., Novák, J., & Puldová, P. (2008). Suburbanizace, suburbánní rozvoj a urban sprawl: definice základních pojmů a současná situace v České

republice. Ochrana přírody a krajiny ve Zlínském kraji. Sborník přednášek s pilotního vzdělávacího programu. ZO ČSOP Veronica.

Petrov, K., & Marinov, P. (2020). Development of suburbanization in Europe. *Journal of Bio-Based Marketing*, 3(1), 71–81. www.journalbbm.wordpress.com

Phelps, N., & Vento, A. (2015). Suburban Governance in Western Europe. In Hamel, P. & Keil, R. (Eds.) *Suburban Governance: A Global View*. (pp. 155–176). University of Toronto Press.

Pojani, D., & Stead, D. (2018). Past, Present and Future of Transit-Oriented Development in three European Capital City-Regions. In Shiftan, Y., & Kamaragianni M., (Eds.). *Preparing for the New Era of Transport Policies: Learning from Experience (Advances in Transport Policy and Planning; Vol. 1)*. (pp. 93–118). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/bs.atpp.2018.07.003>

Ptáček, P. (2002). Suburbanizace v USA a Německu: zdroj inspirace i poučení. In Sýkora, L. (Ed). *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. (pp. 55–79). Ústav pro ekopolitiku.

Slavík, V. (2011). Development of Suburbanizations of Slovakia on the Example of the Bratislava Region. In T. Marszał (Ed.) *Urban Regions as engines of Development*. (pp. 35–38). Polish Academy of Science, Committee for Spatial Economy and regional Planning.

Soos, G., & Ignits, G. (2003). Suburbanization and its consequences in the Budapest metropolitan area. Bauhaus-Universität Weimar, Germany.

Spórna, T., & Krysztofik, R. (2020). Inner suburbanisation – Background of the phenomenon in a polycentric, post-socialist and post-industrial region. Example from the Katowice conurbation, Poland. *Cities*, 104, 102789. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102789>

Sýkora, L., & Ouředníček, M. (2007). Sprawling post-communist metropolis: Commercial and residential suburbanization. In Prague and Brno, the Czech Republic. In Razin, E., Dijst, M., Vásquez, C. (Eds.) *Employment Deconcentration in European Metropolitan Areas*. 91. (pp. 209–233). Dordrecht. Springer.

Szmytkie, R. (2020). The impact of residential suburbanization on changes in the morphology of villages in the suburban area of Wrocław. *Environmental & Socio-economic Studies*, 8(4), 24–43. <https://doi.org/10.2478/environ-2020-0021>

Szmytkie, R. (2021). Suburbanisation processes within and outside the city: The development of intra-urban suburbs in Wrocław, Poland. *Moravian Geographical Reports*, 29(2), 149–165. <https://doi.org/10.2478/mgr-2021-0012>

Timár, J., & Varadi, M. (2001). The Uneven Development of Suburbanization during Transition in Hungary. *European Urban and Regional Studies*. 8(4), 349–360. <https://doi.org/10.1177/096977640100800407>

Trembošová, M., Dubcová, A., Nagyová, L., Cagaňová, D., & Kóňová, T. (2022). Suburbanization process of regional cities in Slovakia. *Transport & Logistics*, 22(53), 21–31.

Vacková, B. (2013). Idea bydlení za městem a koncept zahradního města. In Ouředníček, M., Špačková, P., & Novák, J. *Sub Urbs: Krajina, Sídla. Lidé*. 1. vyd. (pp. 37–60). Academia.

Vasárus, G., & Lennert, J. (2022). Suburbanization within City Limits in Hungary—A Challenge for Environmental and Social Sustainability. *Sustainability*, 14(14), 8855. <https://doi.org/10.3390/su14148855>

Wagner, W. (2017). The Failure of Planning in a Fragmented Property Market: Poland's Model of Suburbanization. In Phelpes, N. (Ed.) *Old Europe, New Suburbanization? Governance, Land, and Infrastructure in European Suburbanization*. (pp. 41–65). University of Toronto Press.

14.3. Webové studie a elektronické zdroje

Český statistický úřad (2018). Proces suburbanizace pokračuje ve všech krajích [online]. ČSÚ. [https://www.czso.cz/csu/czso/proces-suburbanizace-pokracuje-ve-vsech-](https://www.czso.cz/csu/czso/proces-suburbanizace-pokracuje-ve-vsech-krajich#:~:text=Obyvatel%20p%C5%99ib%C3%BDv%C3%A1%20hlavn%C4%9B%20v%20obc%C3%ADch%20v%20okol%C3%AD%20velk%C3%BDch,satelitn%C3%AD%20%C4%8Dtvrti%20a%20p%C5%AFvodn%C3%AD%20periferie%20v%20dosahu%20centra.)

[krajich#:~:text=Obyvatel%20p%C5%99ib%C3%BDv%C3%A1%20hlavn%C4%9B%20v%20obc%C3%ADch%20v%20okol%C3%AD%20velk%C3%BDch,satelitn%C3%AD%20%C4%8Dtvrti%20a%20p%C5%AFvodn%C3%AD%20periferie%20v%20dosahu%20centra.](https://www.czso.cz/csu/czso/proces-suburbanizace-pokracuje-ve-vsech-krajich#:~:text=Obyvatel%20p%C5%99ib%C3%BDv%C3%A1%20hlavn%C4%9B%20v%20obc%C3%ADch%20v%20okol%C3%AD%20velk%C3%BDch,satelitn%C3%AD%20%C4%8Dtvrti%20a%20p%C5%AFvodn%C3%AD%20periferie%20v%20dosahu%20centra.)

Eurostat (2024). Population on 1 January by age groups and sex - functional urban areas. [online]. Eurostat.

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/URB_LPOP1__custom_3416005/default/table?lang=en

iDnes.cz (2022). Volvo postaví na Slovensku továrnu na výrobu elektroaut, investuje miliardu eur. [online]. iDnes.cz. https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/volvo-slovensko-tovarna-elektromobily-valaliky.A220701_085501_eko-zahranicni_ven

Novotný, L. (2013): Urbánný vývoj vo funkčnom mestskom regióne Košice v období 1996 - 2010 v kontexte migračných trendov. Suburbanizace.cz. Retrieved April 23, 2024, from [https://www.suburbanizace.cz/analyzy/Novotny,_L_\(2013\)_Urbanny_vyvoj_vo_funkcnom_mestskom_regione_Kosice_v_obdobi_1996-2010_v_kontexte_migracnych_trendov.pdf](https://www.suburbanizace.cz/analyzy/Novotny,_L_(2013)_Urbanny_vyvoj_vo_funkcnom_mestskom_regione_Kosice_v_obdobi_1996-2010_v_kontexte_migracnych_trendov.pdf)

OECD Statistics. (2020). Built-up area and built-up area change in Functional Urban Areas [Data set]. OECD. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=BUILT_UP_FUA

OECD Statistics. (2020). Built-up area and built-up area change in countries and regions [Data set]. OECD.

https://stats.oecd.org/index.aspx/Images/Index.aspx?DataSetCode=BUILT_UP

Ouředníček, M. (2008). Suburbanizace: co to je a jaké má podoby? Suburbanizace.cz. Retrieved April 23, 2024, from https://www.suburbanizace.cz/01_teorie_suburbanizace.htm

Ouředníček, M. (2008). Prostorový vývoj měst: Historická suburbanizace. Suburbanizace.cz. Retrieved April 24, 2024, from https://www.suburbanizace.cz/02_teorie_prostorovy_vyvoj_mest.htm

Ouředníček, M., Špačková, P., Klsák, A., Nemeškal, J. (2018): Zóny rezidenční suburbanizace v obcích Česka 2016. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy. Retrieved April 28, 2024, from <https://www.atlasobyvatelstva.cz/cs/zony-2016>

Property forum EU. (2024). Panattoni Park Sosnowiec with BREEAM "Excellent". Retrieved April 23, 2024, from <https://www.property-forum.eu/news/panattoni-park-sosnowiec-with-breeam-excellent/8616>

Romportl, D. & Chuman, T. (2010). Změny struktury krajiny vlivem rezidenční a komerční suburbanizace v České republice. Suburbanizace.cz. Retrieved April 23, 2024, from [https://www.suburbanizace.cz/analyzy/ROMPORTL,_D.,_CHUMAN,_T._\(2010\)_Zmeny_struktury_krajiny_vlivem_rezidencni_a_komercni_suburbanizace_v_Ceske_republice.pdf](https://www.suburbanizace.cz/analyzy/ROMPORTL,_D.,_CHUMAN,_T._(2010)_Zmeny_struktury_krajiny_vlivem_rezidencni_a_komercni_suburbanizace_v_Ceske_republice.pdf)

Sotona, J. (2010). Jak se žije v satelitech okolo Prahy. Skutečné příběhy pravých Satelitů. Idnes.cz. Retrieved April 25, 2024, from https://www.idnes.cz/bydleni/stavba/jak-se-zije-v-satelitech-okolo-prahy-skutecne-pribehy-pravych-satelitanu.A101022_144044_reality_bdp_web

Temelová, J. (2008). Případové studie. Suburbanizace.cz. Retrieved April 29, 2024, from <https://www.suburbanizace.cz/studie.htm>

Tóth, V. (2011). Vývoj suburbanizácie vo funkčnom mestskom regióne Bratislava v rokoch 1995 až 2009. Suburbanizace.cz. Retrieved April 20, 2024, from https://www.suburbanizace.cz/analyzy/Toth_V_2011_Vyvoj_suburbanizacie_vo_funkcnom_mestskom_regione_Bratislava_v_rokoch_1995_az_2009_Suburbanizace.cz.pdf

United Nations. (2022). World Urbanization Prospects 2018. [Data set]. United Nations. <https://population.un.org/wup/DataQuery/>